ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ ΠΡΟΤΕΚΤΩΡ

ΜΙΜΗΤΗΣ ΑΓΑΘΙΟΥ

ΥΠΟ

ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας

Diss. Erlangen.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΚΟΥΣΟΥΛΙΝΟΥ
1894

ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ ΠΡΟΤΕΚΤΩΡ

ΜΙΜΗΤΗΣ ΑΓΑΘΙΟΥ

ΥΠΟ

ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
διδάκτορος τῆς φιλοσίας

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΚΟΥΣΟΥΛΙΝΟΥ
1894

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐν τοῖς τίτλοις Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου «Περὶ πρεσβειῶν πρὸς Ῥωμαίους καὶ πρὸς ἔθνη» καὶ «Περὶ γνωμῶν», ἔτι δὲ παρὰ τῷ Σουίδᾳ καὶ ἀλλαχοῦ περιεσώθησαν ἀποσπάσματά τινα τῆς ἱστορίας Μενάνδρου Προτέκτωρος, συνεχίζοντος τὴν ἱστορίαν Ἀγαθίου, ἐν οἷς παρατηρεῖται τοσαύτη ὁμοιότης ἔν τε τῇ ὑφῇ τοῦ λόγου καθόλου καὶ τῷ λεκτικῷ τρόπῳ πρὸς τὰ τοῦ Ἀγαθίου (ἂν καὶ δὲν γνωρίζωμεν ἐὰν οἱ ἐπιτετραμμένοι τὰς ἐκλογὰς μετέβαλον καὶ κατὰ πόσον τὸ κείμενον), ὥστε ἂν τυχὸν καὶ ἦτο ἡμῖν ἄγνωστον πότε ἀπέθανεν ὁ Ἀγαθίας, τὸ δὲ ἔργον τοῦ Μενάνδρου ἐδημοσιεύετο ἀνωνύμως, ἐκτὸς δισταγμοῦ θὰ εὑρισκόμεθα ἐν τῇ διλημματικῇ θέσει, ὡς καὶ ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Προκοπίου ἀμφιβάλλοντες, ἂν ὁ συγγραφεὺς εἶνε ἀνώνυμός τις ἢ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀγαθίας. Διότι παρὰ τούτου δανείζεται οὐ μόνον πλῆθος ἐξαιρέτως ἀγαπητῶν αὐτῷ λέξεων καὶ στροφῶν τῆς γλώσσης, ἀλλ' ὁλοκλήρους προτάσεις, περιγραφὰς διαφόρων ἀντικειμένων, ποιητικὰς εἰκόνας καὶ ἀρχαϊκὰς ἐκφράσεις. Καὶ ὁτὲ μὲν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας μεταχειρίζεται τὰς αὐτὰς καὶ ὁ Ἀγαθίας λέξεις, ἀλλαχοῦ δὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν πλατύνει παρενείρων καὶ ἰδίας ἢ ἐκφράζει τί ἀποτέλεσμα πηγάζει ἐκ τῶν ἤδη ὑπ' ἐκείνου λεχθέντων καὶ ἐν γένει πᾶν νόημα καὶ πᾶσαν γνώμην ἐκείνου μιμούμενος ἐκφράζεται ποιούμενος χρῆσιν τῶν αὐτῶν. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐν μέρει ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ βίου ἀμφοτέρων· διότι ὡς ὁ Ἀγαθίας οὕτω

καὶ Μένανδρος ἐσπούδασε πρῶτον τὴν νομικὴν ἐπιστήμην, ἂν καὶ οὐδόλως μετῆλθε τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο, ὡς ἐκεῖνος οὕτω καὶ οὗτος ἐνησχολεῖτο κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ποίησιν, μετὰ ταῦτα δὲ ἀμφότεροι ἤλλαξον βίον καὶ ἤρξαντο τοῦ συγγράφειν, ἵνα μὴ ἅπας ὁ βίος αὐτῶν ἐν μυθολογίᾳ τε καὶ περιττῷ πόνῳ καὶ ἀνόνητα ἀναλωθείη, ἀλλά τι φέροιτο καὶ ἀναγκαῖον. (1)

Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων βεβαίως, τῶν τῆδε κακεῖσε ἐσπαρμένων, δὲν εἶνε δυνατὸν συστηματικῶς καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐπιστήμης νὰ πραγματευθῶμεν τὴν ὑπόθεσιν, ἣν ἐπεχειρείσαμεν· διὰ τοῦτο μηδεὶς ὑμᾶς μεμ-

---

1. Περὶ τοῦ βίου Μενάνδρου Πρωτέκτωρος γνωρίζομεν μόνον ὅσα διέσωσεν ἡμῖν ὁ Σουίδας ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τοῦ Μενάνδρου (ἐν ἀποστάσματι 1. **ed. Dindorfii**): Μένανδρος Προτέκτωρ. ἱστορικός, ὅς λέγει περὶ ἑαυτοῦ· «Ἐμοὶ πατὴρ Εὐφρατᾶς ἐκ Βυζαντίου ὁρμώμενος ἦν· οὗτος δὴ οὖν ἥκιστα τῆς τῶν λόγων μετειλήχει παιδείας. Ἡρόδοτος μὲν οὖν ὁμόγνυος δέ μοι ....». Ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου μ. Χ. αἰῶνος ἐν Βυζαντίῳ· ποτε ἀπέθανεν, ἄγνωστον. Ἐν τῷ παρὰ Σουίδᾳ ἀποσπάσματι, ὡς βλέπει τις, ποιεῖται λόγον αὐττὸς περὶ ἑαυτοῦ κατὰ τὴν συνήθειαν (Ἀγ. Πρ. σ. 135, 30: τοῦτο δὴ τὸ τοῖς ξυγγραφεῦσιν εἰθισμένον) τῶν Βυζαντίνων ἱστοριογράφων περιγραφόντων ἐν τῷ προλόγῳ τὸν ἑαυτῶν βίον ἀφελῶς καὶ μετ' εἰλικρινείας. Μετὰ πολλὰς περιπετείας ἀποφασίζει καὶ συγγράφει ἱστορίαν συνεχίζων ἀμέσως τὴν τοῦ Ἀγαθίου· ἱστορεῖ τὰ γεγονότα ἀπὸ τοῦ ἔτους 558—582, ἤτοι ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Κοτριγούρων Οὔννων εἰς Θράκην, οὓς καταβάλει ὁ Βελισάριος, μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Τιβερίου, ἤτοι τὰ συμβάντα τῶν 7 τελευταίων ἐτῶν τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ (558—565), τῶν 13 ἐτῶν τῆς τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἰουστίνου II (565—578) καὶ τῶν 4 ἐτῶν τῆς τοῦ Τιβερίου (578—582). **Nieburius** en Proleg. s. **XXXII**. **Krumbacher, Byzant. Litteraturgeschichte, ed. I** (1891) s. 51—52).

φέτω, ἐὰν ἐν τοῖς ἐκτεθησομένοις ἐλλείπῃ ἡ ἀπαιτουμένη συνάφεια καὶ συνοχὴ τοῦ λόγου. Ἤδη κατερχόμεθα εἰς τὰ καθέκαστα προτάσσοντες τὰ ἐν τῷ Ἀγαθίᾳ καὶ ἐπιτάσσοντες τὰ παρὰ τῷ Μενάνδρῳ διαιρέσαντες τὴν ὕλην εἰς τρία μέρη.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41535711_0140

Α΄

ΑΠΟΜΙΜΗΣΙΣ ΟΛΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΩΝ

Ὁ Σουΐδας περιέσωσεν ἡμῖν ἀρκετὰ ἐκ τοῦ προοιμίου τῆς ἱστορίας Μενάνδρου, ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι οὗτος ἐμιμήθη σχεδὸν ἐπὶ λέξει τὸ προοίμιον τῆς ἱστορίας Ἀγαθίου, ἔνθα μόνον ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασεν ἐνυπάρχει διαφορά. Οὕτω ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ βίου αὐτοῦ γράφει ὁ Ἀγαθίας (ed. Didorfii, ἣν ἔχομεν ὑπ' ὄψει δι' ἀμφοτέρους τοὺς συγγραφεῖς). Προοίμιον σ. 135, 31 «Ἐμοὶ Ἀγαθίας ὄνομα, Μύρινα δὲ πατρίς, Μεμνόνιος δὲ πατήρ, τέχνη δὲ τὰ Ρωμαίων νόμιμα καὶ οἱ τῶν δικαστηρίων ἀγῶνες.» Ὡσαύτως Μένανδρος 1 «Ἐμοὶ πατὴρ Εὐφρατᾶς ἐκ Βυζαντίου ὁρμώμενος ἦν·» καὶ προσθέτων τινὰ περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ γράφει· «ἀλλ' ἔγωγε οὔτι χρῆναι ᾠόμην μὴ καὶ νόμοις ὁμιλῆσαι καὶ εἰς τέλος ἀφικέσθαι τῶν πόνων ([1]) καὶ δὴ ἀφικόμην· ἥκιστα δὲ ἐχρησάμην τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ ἐπιτηδεύματος.» Ὁ Ἀγαθίας ἀφοῦ προηγουμένως ἀναφέρει, ὅτι κυρία αἰτία τοῦ νὰ συγγράψῃ ἱστορίαν ὑπῆρξαν σπουδαῖα τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ γεγονότα, προσθέτει τούτοις καὶ τὰ ἑξῆς αἴτια· Πρ. σ. 135, 1 «Τοιγάρτοι ἔδοξέ μοι οὐκ ἀπὸ τρόπου εἶναι καὶ τοῦ ξυγγράφειν ἁμωσγέπως ἀποπειρᾶσθαι, ὡς ἄν μοι μὴ ἅπας ὁ βίος ἐν μυθολογίᾳ τε καὶ περιττῷ πόνῳ ἀναλωθείη, ἀλλά τι φέροιτο καὶ ἀναγκαῖον.» Πρὸς τούτοις ὅτι καὶ φίλοι τινὲς παρώτρυναν

---

[1]. Αγ. Πρ. σ. 135, 15.... ἐς τόδε πόνου ἀφικέσθαι. σ. 135, 27. Καὶ τοίνυν ἐς τάδε ἀφῖγμαι. 28... τοῦ μεγέθους τῶν ἔργων ὡς ἐγγυτάτω ἱκέσθαι.

αὐτὸν εἰς τοῦτο. Πρ. σ. 135, 6 «Πολλοὶ δέ με καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐπείγοντες καὶ ἐγκελευόμενοι ἐξηρέθησαν τὴν ὁρμὴν καὶ ἐπέρρωσαν, ἐν τοῖς Εὐτυχιανὸς ὁ νέος· . . . ἀνὴρ . . . καὶ τἄλλα ἀγαθὸς καὶ ἀγχινούστατος, παιδείας ἀποχρώντως ἔχων . . .» σ. 137, 2 «Τοιγάρτοι εἰ καὶ μὴ πρότερον εἰς τὸ ξυγγράφειν προῆγμαι. ἢ μόνον ἀφ ὅτου Ἰουστῖνος ὁ νέος τὴν αὐτοκράτορα μετῆλθεν ἀρχὴν . . .» καὶ σ. 140, 7. «ἐγὼ δὲ ἐς τὰ ἐχόμενα τούτων, (1) ἐφ' ἅπερ καὶ τὴν ἀρχὴν ὡρμήθην ἰέναι . . .» Ὁ δὲ Μένανδρος ἀφοῦ διηγεῖται ὅτι ἕνεκεν ἀφροσύνης ἐξώκειλε καὶ κεχηνὼς περιενόστει, ἐπάγεται. «Ἐπεὶ δὲ Μαυρίκιος τὸ βασίλειον διεδήσατο κράτος . . . Μουσῶν ἐραστὴς ποιημάτων τε καὶ ἱστορίας ἥδιστα ἐπαΐων . . . ὡς παρορμᾶν ἐντεῦθεν καὶ ὀξύνειν τοῖς χρήμασι τοὺς ἀμβλυτέρους τὸν λογισμόν, ἀγαπητῶς ἐν τῷ τότε ἔγωγε ἀλύων καὶ δυσανασχετῶν τῷ μὴ τὰ δέοντα ἔχειν, ἀναλογιζόμενος ἦν ὡς οὐ χρεὼν ἀνόνητά με περινοστεῖν· ὥστ' ἂν οὖν μὴ διὰ παντὸς κενεμβατοίην, ὡρμήθην ἐπὶ τήνδε τὴν συγγραφήν, ἄρξασθαι μετὰ τὴν ἀποβίωσιν Ἀγαθίου καὶ τῆς ἱστορίας ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν.» Ὡς δὲ ὁ Ἀγαθίας δὲν ηὐχαριστεῖτο καθήμενος ἐν τῇ Βασιλείῳ στοᾷ, οὕτω καὶ Μένανδρος· Ἀγ. 3, 1, 21 « . . . ἀλλ ἔγωγε ἥμμενος ἐν τῇ βασιλείῳ στοᾷ βιβλίδια πολλὰ δικῶν ἀνάπλεα καὶ πραγμάτων ἐξ ἑωθινοῦ μέχρι καὶ ἐς ἥλιον καταδύντα ἐκμελετῶ καὶ ἀνελιττῶ.» Μεν. 1, 10 «Οὐ γάρ μοι θυμῆρες ἦν ἀγωνίζεσθαι δίκας οὔτε μὴν ἐν τῇ βασιλείῳ στοᾷ θαμίζειν καὶ δεινότητι λόγων τὰς τῶν ἐντυγχανόντων οἰκειοῦσθαι φροντίδας.» Ὁμοίως καὶ τὰ ἑπόμενα φαίνονται ὅτι ἔχουσι στενωτάτην σχέσιν πρὸς ἄλληλα διαφέροντα μόνον κατὰ τὴν

1. Τῶν τοῦ Προκοπίου.

ἔννοιαν. Ἀγ. Πρ. σ. 133, 11 «Ἐτύγχανον γὰρ μᾶλλον δήτι ἐκ παίδων τῷ ἡρώῳ ρυθμῷ ἀνειμένος, καὶ μὲ ἤρεσκεν τὰ ἡδίσματα τῶν τῆς ποιητικῆς, κομψευμάτων.» Μεν. 1, 13 «Καὶ τὰ σπουδαῖα τοιγαροῦν παρεὶς καὶ τὰ χείριστα ἐλεγόμενος κεχηνὼς περιενόστουν, καί μοι καταθύμιοι ἦσαν οἵ τε θόρυβοι τῶν χρωμάτων καὶ οἱ ἁμιλλητήριοι τῶν ἵππων ἀγῶνες . . . καὶ ἐς τοσοῦτον ἐξώκειλα ἀφροσύνης, ὡς (1) . . . » Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων, καθόσον ὁ Σουΐδας βεβαίως περίληψιν τοῦ προοιμίου διέσωσεν, καταφαίνεται, ὅτι ὁ Μένανδρος τὸν σκελετὸν τοῦ προοιμίου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ παρέλαβεν ἐκ τῆς τοῦ Ἀγαθίου.

Ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν χαρακτήρων ἐπισήμων προσώπων ἅπαντες σχεδὸν οἱ μετὰ τὸν Θουκυδίδην ἱστοριογράφοι ἕπονται τῷ παραδείγματι τούτου. Ὁποία ὅμως διαφορὰ μεταξὺ Θουκυδίδου καὶ μεταγενεστέρων ἱστορικῶν! Ἐνῷ ἐκεῖνος δι' ἐλαχίστων μέν, ἀλλ' ἐναργεστάτων καὶ λίαν περιεκτικῶν λέξεων χαρακτηρίζει τὰ δρῶντα πρόσωπα τῶν χρόνων αὐτοῦ, οἱ νεώτεροι ἐπιθέτουσιν ἐπι τῶν νώτων αὐτῶν πληθώραν συνωνύμων, οὕτως ὥστε ἀπορεῖ τις ἂν ῥήτορας ἢ ἱστορικοὺς ἀναγινώσκει. Περιγράφων ὁ Ἀγαθίας τὰς ἠθικὰς ἰδιότητας τοῦ Ναρσῆ οὕτω γράφει Ἀγ. 1, 16 20 «Ἦν γὰρ ὁ Ναρσῆς ἔμφρων ἐς τὰ μάλιστα καὶ δεινὸς ἁρμόσασθαι τῷ παρεμπίπτοντι καὶ δραστήριος καὶ παιδείας μὲν αὐτῷ οὐ μάλα μετῆν οὐδὲ τὰ τῆς εὐγλωττίας ἐπεφρόντιστο . . .» 1, 13, 12 « . . . Ναρσῆς ὁ στρατηγὸς πολλῇ χρώ-

1. Τὰ τελευταῖα ταῦτα νομίζω ὅτι παρέλαβεν ἐκ τῶν τοῦ Ἀγαθίου 5, 14, 2 «... κατελίμπανον τοὺς ἀγῶνας (οἱ ἀξιωματικοί, οἱ Ρωμαῖοι στρατιωτικοὶ) καὶ ἄ. ἄ. ἀπεχώρουν, ... ἐς δὲ γυναῖκας ἀκόσμους ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἡνιόχους καὶ ἄνδρας ἀγεννεῖς καὶ ἀβροδιαίτους, μόνον δὲ πρὸς τὰς ἐμφύλους ταραχὰς καὶ τὴν περὶ τὰ χρώματα ἔριν ἐμμανεῖς κ. ἑ...».

μενος τῇ μεγαλοφροσύνῃ . . .» καὶ κατωτέρω 26 «. . . ὅτι τε μειλίχιος καὶ εὐόμιλος καὶ τὸ μεγαλουργὸν ἔχοι τῷ δικαίῳ ἀνακεκραμένον ἑκασταχοῦ ἐψιθυρίζετο.» Καὶ καθόλου εἰπεῖν προσπαθεῖ, εἰ δυνατόν, νἀποδώσῃ αὐτῷ ἁπάσας τὰς ἐπαινετικὰς λέξεις. Ὁ δὲ Μένανδρος περιγράφων τὸν χαρακτῆρα τοῦ Μαυρικίου αὐτολεξεὶ σχεδὸν ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτά. Μεν. 56, 12. «Ὃς Μαυρίκιος ἐν πολέμοις μὲν καὶ ἀγῶσιν οὐκ ἐντεθραμμένος, ἔμφρων δὲ ἄλλως καὶ ἐμβριθεὶς καὶ κατηκριβωμένος, ξυγκεράσας τε ἐν ἑαυτῷ ἄμφω τὰ ἐναντίως ἔχοντα ἀλλήλοις, ὄγκον φρονήματος καὶ πραότητα, πάσης ὑπεροψίας τε καὶ ὀφρύος ἐλεύθερα.» Καὶ 59, 9 «Μαυρίκιος μὲν γὰρ ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς εὖ βεβουλευμένος, . . .»

Πρὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ὁ Ἀγαθίας ἵσταται ἐν ἀπείρῳ εὐλαβείᾳ ἐκθειάζων τὴν σωφροσύνην καὶ ἀγχίνοιαν αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου ὅμως προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὰ περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ σφάλματα περὶ τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀποδίδων ταῦτα εἰς τὸ γῆρας, οὗ ἕνεκα ἠναγκάσθη δῆθεν νὰ τραπῇ τὴν ἑτέραν· ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ Μένανδρος προκειμένου περὶ Ἰουστινιανοῦ μεταχειριζόμενος τοὺς αὐτοὺς ἐπαίνους καὶ λέξεις. Ἀγαθ. 5, 14, 3.

«Ὁ γὰρ βασιλεύς ... τοὺς μεγίστους ἐκείνους πολέμους διήνυσε καὶ πρῶτος . . αὐτοκράτωρ . . . ἀπεδέδεικτο· ἐπειδὴ οὖν αὐτῷ ταῦτά τε καὶ ἄλλα ὅμοια τούτοις νεάζοντι ἔτι καὶ ἐρρωμένῳ ἐξείργαστο, τότε δὴ ἀμφὶ τὴν ἐσχάτην τοῦ βίου πορείαν, ἤδη γὰρ ἐγεγηράκει, ἀπειρηκέναι τοῖς πόνοις ἐδόκει καὶ μᾶλλόν τι αὐτὸν ἤρεσκε ξυγκρούειν ἐν σφίσι τοὺς πολεμίους, δώροις τε αὐτούς, εἴπου δεήσει, καταθωπεύειν . . .» Μεν. 4.21. «Ταῦτα τῷ αὐτοκράτορι ἐπειδὴ ἤγγειλεν ὁ Κάνδιχ, αὐτίκα οὐ γὰρ ἐσφρίγα οἱ τὸ σῶμα οὐδὲ ἤκμαζεν ἡ ἀλκή, ὥσπερ ἀμέλει ἡνίκα Γελίμερά τε τὸν

Βανδίλον καὶ Οὐίττιγιν τὸν Γότθον ἄμφω ἔτι νεάζων ἔθετο δοριάλωτον, ἀλλ' ἤδη γηραλέος τε ἦν καὶ τὸ ἀνδρεῖον ἐκεῖνο φρόνημα καὶ φιλοπόλεμον μετεβέβλητο εἰς τὸ ραθυμότερον . . . Ἐπεὶ οὖν ἥμιστα ἦν οἷός τε περιεῖναι, τὴν ἑτέραν ἐτράπετο (= δ ώ ρ ο ι ς κ α-τ α θ ω π ε ύ ε ι ν Ἀγ.).» Ὁ Ἀγαθίας ὑπερεπαινῶν τὴν πρόγνωσιν δῆθεν καὶ ἀγχίνοιαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐν ταῖς ἐπιδρομαῖς τῶν Οὐννικῶν φύλων οὕτω γράφει 5,24,2, «Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως γνώμη εἰς ἄλλο τι μεῖζον ἑώρα, ὅπερ οὐκ εἰς μακρὰν ἀποβὰν ἔπεισε τοὺς πρότερον νεμεσῶντας ὑπεράγασθαι αὐτὸν ὡς ἄγαν προμηθῆ καὶ ἀγχινούστατον·» 5,25,18 « . . . τότε δὴ ἅπασιν ἀνωμολόγητο καὶ διαδηλοτάτη ἐδείκνυτο ἡ τοῦ βασιλέως προμήθεια καὶ εὐβουλία, ὅτι δὴ τῶν βαρβάρων ὑπὸ σφῶν διαφθειρομένων αὐτὸς ὅπλα μὴ κινῶν ἐνίκα τῇ γνώμῃ ἐφ' ἑκατέρᾳ ροπῇ τοῦ πολέμου. . .» Ταὐτὰ ἀναγινώσκομεν καὶ παρὰ Μενάνδρῳ 5 "«Ὅτι δυμηγορήσας ὁ βασιλεύς, τοῦ τε ἱεροῦ Συλλόγου τὸ ἀγχίνουν τε καὶ βουλευτικὸν τοῦ βασίλέως ἐπαινέσαντος, παραχρῆμα τά τε δῶρα ἔστελλε . . . οἷά τε ἐκμαλθακῶσαι ἀλαζονείας ἀνάπλεα φρονήματα . . . ἐμφρονέστατα, οἶμαι, προμηθευσάμενος ὁ βασιλεὺς ὡς ἢ νικῶντες οἱ βάρβαροι ἢ καὶ ἡσσώμενοι ἐξ ὁμφοῖν (= ἑ κ α τ έ ρ ᾳ ρ ο-π ῇ Ἀγ.) περιθῶσι Ρωμαίοις τὸ συνοῖσον.» Ὡσαύτως ἐν σεβασμῷ καὶ ταπεινοφροσύνῃ ὑπεριπαινεῖ ὁ Ἀγαθίας τὴν πολυμάθειαν τοῦ Προκοπίου 4,26,7. « Καὶ οὐδέν, οἶμαι, θαυμαστόν, ἐκεῖνον (τὸν Προκύπιον) μὲν ὡς πλεῖστα μεμαθηκότα καὶ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, ἱστορίαν ἀναλεξάμενον και..., ἐμὲ δὲ αὐτὴν (τὴν ἀφήγησιν) μηδαμῶς ἔτι ἑλεῖν ἐλάχιστα εἰδότα, εἴγε ἀρα δὴ καὶ ἐλάχιστα.» Ὁ δὲ Μένανδρος τῶν αὐτῶν ἐμφορούμενος χωρεῖ ἔτι περαιτέρω θεωρῶν πρᾶγμα μωρὸν νὰ παραβάλῃ ἑαυτὸν πρὸς τὸν

Προκόπιον 35,29 «Οὔ γάρ ἔμοιγε δυνατὸν οὔδέ γε ἄλλως πέφυκε θυμῆρες τοσαύτῃ λόγων ἀκτῖνι τὴν ἐμαυτοῦ θρυαλλίδα ἀντανασχεῖν. Ἀρκέσει δέ μοι ἐν μικροῖς πάγκαλον δεῖσθαι τοῖς ἐμαυτοῦ καὶ τῷ Ἀσκραίῳ ἕπεσθαι ποιητῇ ἠλίθιόν τινα καὶ παράφρονα εἶναι φάσκοντι τὸν εἰς τοὺς κρείττονας ἁμιλλώμενον.»

Ἀμφότεροι κατέχονται ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς φιλαληθείας, ὅτι δηλ. ὁ ἱστορικὸς οὐδαμῶς πρέπει συγγράφων ἱστορίαν νὰ κολακεύῃ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ νὰ εἶνε φιλαλήθης· διότι ὁ παρ' ἀξίαν ἔπαινος οὐ μόνον οὐδὲν ὄφελος προσάπτει τῷ ἐπαινουμένῳ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα βλάπτει. Ἀγ. Πρ. σ. 136,14 «Ἤδη γάρ που καὶ ἄλλοι τὰ νῦν εἰς τόδε πόνου ἀφίκοντο, ἀληθείας μὲν ὡς τὰ πολλὰ ἥκιστα μέλον αὐτοῖς καὶ τοῦ τὰ γεγενημένα ὡς ἔχουσι τύχης διεξίεναι, οὕτω δὲ διαφανῶς κολακεύειν πολλοὺς τῶν δυνατῶν καὶ ὑποθωπεύειν ἑλόμενοι ὡς εἴποτε ἄρα καὶ ἀληθῆ φήσαιεν ἀπιστεῖσθαι.» σ. 137,8, «Ταύτῃ τε οἴονται τὰ παρόντα εὖ τιθέναι καὶ τὸ ἀεὶ κρατοῦν ἐκθεραπεύοντες ὠφέλειαν σφίσι πορίζεσθαι, κακῶς ἐπιστάμενοι ὡς καὶ αὐτοὺς δήπου τοὺς πρὸς αὐτῶν ἐπαινουμένους οὐ μάλα τὰ τοιάδε ἀρέσκει, λογιζομένους ὡς οὐχ ἱκανὸν ἔσται τὸ τῆς κολακείας ἀρίδηλον τὴν περὶ αὐτῶν δόξαν βεβαιῶσαι. Οὗτοι μεν . . ., ἐμοὶ δὲ τὸ ἀληθίζεσθαι περὶ πλείστου ἑκτέον . .» Τὰ ὅμοια ἀναγινώσκομεν καὶ παρὰ Μενάνδρῳ 10,31 «Οὐ γὰρ ἔμοιγε τἀληθῆ σιγητέον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς χάριν ἂν εἴποι μι τῶν μέγα δυναμένων. Οἷς γὰρ οὐκ ἔνεστι τὸ εὐκλεές, τούτοις ἐγκώμια προσφέρων τις παρὴ τὴν πάντων δόξαν καταγέλαστον τίθησι τὸν ἐπαινούμενον καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπισκευάζειν βουλόμενος κἂν τοῖς ὁμολογουμένοις ψεύδεσθαι δόξει.»

Οἷον αἴσθημα καὶ κολακευτικὰς ἐκφράσεις διορᾷ τις παρὰ

τῷ Ἀγαθίᾳ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ λοιπῶν ἐξεχόντων, τὰ αὐτὰ καὶ πρὸ τοῦ καθόλου Ρωμαϊκοῦ. Οἱ Ρωμαῖοι ζωγραφοῦνται ὑπ' αὐτοῦ ζωηροῖς χρώμασιν, ὡς φιλάνθρωποι, δίκαιοι, εὔσπλαγχνοι, σώφρονες, ἀνδρεῖοι καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀπέναντι τούτων τἆλλα ἔθνη καὶ ἄνθρωποι εἶνε ἄδικοι, βάρβαροι, ἀλαζόνες, ὑψαύχενες, αἱμοχαρεῖς καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Ἀγ. 2, 12, 3, «Καὶ ποῖον ἂν μέγεθος εὐδαιμονίας τῇ τῶν Ρωμαίων δόξῃ ξυμμετρηθείη; ξυγενὲς γὰρ ἡμῖν καὶ πάτριον κρατεῖν ἀεὶ τῶν πολεμίων.» 4, 3, 32, «... γιγνωσκόντων, ὦ δικαστά, ὡς οὐ Ρωμαϊκὸν οὐδὲ δίκαιον τό ...» 4, 6, 21 «... κριθέντα δὲ μᾶλλον σχολαίτερον ὑπὸ ταῦ κοινοῦ Ρωμαίων τε καὶ Κόλχων βασιλέως, ἅτε δὴ μεγίστου ...» 5,16,19 «... τῇ σφετέρα δὲ ἀρετῇ πεποιθότες μάλιστα, ἅτε δὴ Ρωμαῖοι γε ὄντες καὶ ἐμπειρίᾳ ...» Ὁ δὲ Μένανδρος φαίνεται ἔτι γνησιώτερος καὶ ζωηρότερος Ρωμαῖος· διότι ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Ἀγαθίου τονίζει φανατικώτερον τὸ ρωμαϊκὸν αἴσθημα. Μεν. 15,9 «Ὅμως δὲ ραθυμίᾳ τὸν νοῦν οὐκ ἐπιτρέψω, Ρωμαῖος πεφυκώς ...» 17,11 «... ἢ οὐ ξυναισθάνῃ βασιλεῖ Ρωμαίων καὶ Ἰουστίνῳ διαλεγόμενος;» 28, 2 «Ρωμαῖοι γὰρ ἄνωθέν τε καὶ ἐξ ἀρχῆς σωφρονίζειν ἐτάχθημεν τὸ ἀνόητον, οὐ μὴν ἀνόητοί τινες εἶναι νομίζοντες.» 28, 2 «... κοὶ οἷς τὸ φιλάνθρωπον ἀπονέμειν δεῖ ...» 24 «Ἀνθ' ὧν ἐπιβουλεύσαντας ἡμῖν ἀσύγγνωστα οὐ Ρωμαίοις ἔδοξε μετελθεῖν τοὺς ἀγνωμονήσαντας, οἷς ἔνεστι μὴ ἀντιτιθέναι τὰς τιμωρίας ἰσορρόπους τοῖς πλημμελήμασι, μᾶλλον μὲν οὖν περιιδεῖν, ...» Ἀγ. 2,14,2· «Ἰδὼν δὲ ὁ Νορσῆς τὸν Ράγναριν εἰς ἀλαζονείαν ἠρμένον καὶ πλείστῃ χρώμενον μεγαληγορίᾳ ὡς μειζόνων τε ἢ κατ' αὐτὸν ἐφίεσθαι ...» 7, 8, 2· «Ἀλίγερνος γὰρ ὁ Τεία νεώτατος ἀδελφός ... θρασύς τε ἦν ἔτι καὶ ὑψαύχην

καί . . . » 2, 7, 12 « ἐπειδὴ οὖν, ὥςπερ οὐ μεταμέλον αὐτῷ τῆς παρανοίας, θρασύς γε ἦν (ὁ Ἔρουλος) ἔτι καὶ ὑχαγόρας . . .» Μεν. 6, 1 « Καί τοινον Μεζάμηρος ὁ πρεσβευτὴς στωμύλος τε ὢν καὶ ὑψαγόρας. . » 6, « . . ἐπεὶ ὁ Μεζάμηρος ὑψηλότερον ἢ κατὰ πρεσβευτὴν διελέγετο . . » 22, 30 . . « Ἐπεὶ δὲ κατενόησεν (ὁ βασιλεὺς) αὐθαδιζόμενον καὶ ὑπὲρ αὐτὴν δήπου τὴν «βαρβαρικὴν ἀλαζονείαν ἐξωγκωμένον . . .» 43, 5 . . «ὑψαγόρας γάρ τις ἀνὴρ καὶ ἀλαζονείᾳ χαίρων.» Καὶ ἐν πλείστοις ἄλλοις.

Πολλαχοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ἀγαθίου δύναταί τις νὰ ἴδῃ ὅτι οὗτος ὥσπερ τις εὐσεβὴς χριστιανὸς ζητεῖ εὐκαιρίαν νὰ κηρύξῃ τὴν εἰρήνην ἐν τῷ κόσμῳ, νὰ ἐκφράσῃ τὴν κατὰ τῶν πολέμων ἑαυτοῦ γνώμην καὶ ἐπαναλαμβάνων τὸ περίφημον ἐκεῖνο Θουκυδίδειον «ὁ πόλεμος οὐκ ἐπὶ ρητοῖς. χωρεῖ (1)» θεωρεῖ ἐμπλήκτους τοὺς ἐπιχειροῦντας, πολέμους, πρὸς δὲ μωροὺς τοὺς μεγαλαυχοῦντας καὶ θεωροῦντας ὥς τι ἀσφαλὲς τὴν νίκην. Τῶν ὁμοίων ἐμφορεῖται καὶ Μένανδρος ἐκφραζόμενος αὐταῖς λέξεσι, Ἀγ. 3, 13, 28· «Καὶ τίς ἀγνοήσειεν ἂν ὡς τὰς τῶν πολέμων τροπὰς οὐκ ἐπὶ ρητοῖς ἀνάγκη ξυμβαίνειν . . . » 3, 24, 25· «Ἐπελέληστο γάρ, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ αὐθαδείας ὁ ἔμπληκτος ὡς ἄρα ἐπὶ πόλεμον ᾔει, πρᾶγμα οὕτως ἀφανὲς καὶ ἀδηλότατον καί . . « 3, 19, 22 ἔνθα ὁ Μαρτῖνος ἐπισκώπτειν τὸν Ναχοραγὰν ἐκφρασθέντα περὶ τῆς νίκης αὐθαδῶς: Βεβαιότατον (2) γὰρ ἐγὼ τὴν νίκην ἔχω καὶ περιβέβλημαι οὐ χαλεπώτερον ἢ τόδε τὸ κτῆμα, ἐπιφέρει οὕτω «Τῆς δὲ νίκης πέρι σοὶ μὲν ἐξέστω μεγαλαυχεῖν τῷ λόγῳ καὶ αὐθαδίζεσθαι καὶ τῶν ἀγοραίων αὐτὴν καὶ αὐθαιρέτων ἡγεῖσθαι κτημάτων . . . Μεν. 11, 18 « Χρεὼν οὖν ὑμᾶς, . . . καὶ

(1) Θουκ. 1,122,1.

ἀντὶ τῶν ἀδήλων τοῦ πολέμου τὸ προδηλότατον πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν ἀσπάζεσθαι.» 36, 14 « . . . ἐπιμελέστατά πως ἐδεῖτο τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου μή . . . βαλέσθαι ἐν νῷ τὸν πόλεμον οὕτως ἄδηλον πρᾶγμα καὶ οὐκ ἐπὶ ρητοῖς εἰωθότα χωρεῖν.» Πρὸς τούτοις ὑψοῖ ὡς ἀξίωμα τὸ ὅτι, καὶ ἂν νικήσῃ τις, δὲν ἕπεται, ὅτι εἶνε ἐν τῷ μέλλοντι βέβαιος καὶ ἀσφαλὴς 10, 26 «Ὅτι περ οὐδὲν οὕτω βέβαιον, ὡς τὸ τῆς νίκης ἀβέβαιον.» αὐτ. 5 «Ὅτι ἀναπτέρωτόν τι χρῆμα ἡ νίκη καὶ διαδιδράσκει οἷά τε οὖσα ραδέως.»

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τοὺς νόμους καὶ τὰ διέποντα τὰς διεθνεῖς σχέσεις τῶν ἀπεσταλμένων ὡς πρεσβευτῶν ὁ Ἀλαθίας θεωρεῖ τὸ πρόσωπον τοῦ πρεσβευτοῦ ἱερώτατον, τοὺς δὲ ἐπιχειροῦντάς τι ἐναντίον τούτου ἐναγεῖς. Ἀγ.ι 4, 15, 20· « . . . ὥστε ἀμέλει οἱ ἀθέ ιστοι (Μισιμιανοὶ) καὶ ἐναγεῖς καὶ κακοδαίμονες και . . . παρωσάμενοι καὶ ἐμπατήσαντις τὰ κοινὰ τῶν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμιμα τοὺς πρέσβεις ἀθρόον ἀπέκτειναν . . .» Ἐπὶ τούτοις μεταχειρίζεται καὶ Μένανδρος τὰς αὐτὰς σχεδὸν λέξεις· 6,13 «Τούτῳ πεισθέντες οἱ Ἄβαροι, παρωσάμενοι τὴν τῶν πρέσβεων αἰδῶ ἐν οὐδενὶ λόγῳ θέμενοι τὴν δίκην ἀναιροῦσι τὸν Μεζάμηρον.»

Ὄντως ἀναγινώσκων τις τὰ διασωθέντα ἐκ τῆς τοῦ Μενάνδρου εὐκόλως δύναται νἀπατηθῇ καὶ νἀμφιβάλῃ, ἐὰν πράγματι οὕτω συνέβησαν τὰ πράγματα, ὡς διηγεῖται ταῦτα, ἢ μήποτε καὶ φαντασιωδῶς πλάττῃ τινὰ μὴ λαβόντα χώραν· διότι σὺν τοῖς ἄλλοις οὐδὲ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην, ἣν παρ' Ἀγαθίᾳ ἐν 3, 23, 5 παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Μαρτίνου βλέπομεν εἰσαγομένην, ἀφῆκεν ἀμίμητον. Οὔσης δηλ. ἐκκλησίας προμεμελετημένως ὑπὸ Μαρτίνου στρατηγικῶν λόγων ἕνεκα εἰσορμᾷ τις ἐν μέσῳ ἐρχόμενος, δῆθεν ἐκ Βυζαντίου καὶ κομίζων παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπιστολήν. Ταὐτά, αὐταῖς λέξε-

σιν, τοὺς αὐτοὺς σκοποὺς θηρεύων καὶ σχεδὸν ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις γράφει καὶ Μένανδρος εἰσάγων τὸν Ἀνδίγαν Ἀγ. 3, 23, 5· «Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ Μαρτῖνος τά τε τῶν οἰκείων φρονήματα ἐπιρρῶσαι βουλόμενος καὶ τοὺς ἐναντίους ἐκπλῆξαι ἤθροισε μὲν εἰς ταὐτὸ ἅπασαν τὴν τῶν Ῥωμαίων στρατιάν, ὡς δή τι τῶν παρόντων πέρι διασκεψόμενος· ἐσφοιτᾷ δὲ ἀθρόον ἐς μέσον, οὕτω πρὸς αὐτοῦ μεμελετημένον, ἀνήρ τις . . ., κονιορτοῦ τε ἀνάπλεως καὶ οἷος ἐκ μακρᾶς ὁδοιπορίας εἰκάζεσθαι, ἥκειν τε ἔλεγεν αὐτίκα ἐκ Βυζαντίου καὶ γράμμα τοῦ βασιλέως ἐπιφέρεσθαι.» Μεν. 60, 19 «Ἀτὰρ ὁ Ἀνδίγαν ἔτι ξυνεστώσης τῆς ἐκκλησίας ἐχρῆτο . . . φενακισμοῖς . . . Τυχὸν γὰρ ἐνῷ διαλεγόμενος ἦν, ἀνεφαίνετό τις τούτων δὴ τῶν εἰς τάχος ἱππαζομένων . . . πλαττόμενος ἐκ τοῦ Ταχοσδρὼ ἐστάλθαι. Καὶ δὴ τὸν Ἀνδίγαν ἰδίᾳ λαμβάνων ἐνεχειρίζετό οἱ ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ἀνεφέρετο ὡς Ταχοσδρὼ δῆθεν γεγραφότος . . . Τοιαῦτα ψευδομένης τῆς ἐπιστολῆς συνανεψεύδετο καὶ ὁ κονιορτός, ὃς τῷ ἀγγελιοφόρῳ ἅτε ἄρτι ἀφιγμένῳ ἐκ τῆς ὁδοιπορίας . . . πολὺς περὶ τὴν κόμην ὑπῆρχεν.»

Ταὐτὰ ἀναγινώσκομεν καὶ ἐν ἀποσπάσματι 43, 10· διότι κατὰ τὴν περιγραφὴν νομίζει τις ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου, ὃν περιγράφει ὁ Ἀγαθίας ἐν 2, 19, 24· καθόσον αἱ αὐταὶ σχεδὸν λέξεις καὶ ἡ αὐτὴ τάξις ὑπάρχει· Ἀγ. «Τὰ γὰρ ἐχόμενα πεδία ἰλυώδη γέ εἰσι δεινῶς καὶ τελματώδη, λόχμαι τε δασεῖαι καὶ δρομοὶ ἀνέχουσι . . .» Μεν. «Ἐκεῖνα δι' οὖν τὰ ἐκ τῶν λιμναίων ὑδάτων περιθεόμενα πεδία οἵγε ἱππασάμενοι, καὶ ἑταίρους δὲ πλείστους δονακώδεις τε καὶ λοχμώδεις, ἔτι τε καὶ ὑδατώδεις διεληλυθότες χώρους . . . παρεγένοντο . . .» Ὡσαύτως καὶ τὰ ἐν 41, 3 φαίνονται τεθηρευμένα ἐκ τοῦ προοιμίου τοῦ Ἀγαθίου 21 « . . . οὐδ' αὖ οἱ ἀγαθοὶ τῶν

πολέμων ἀγωνισταὶ λαφύρων γε μόνον καὶ τοῦ παραυτίκα κερδαλέου ἐφιέμενοι . . ., ἀλλὰ δόξης ἀμφότεροι ἕκατοι βεβαίας τε καὶ ἀκηράτου . . .» Μεν. «Τοὺς γὰρ ἀνθρώπους ἢ τοῦ κερδαλέου γε ἕκατι ἢ δόξης ὀρεγομένους ἅπαντα πράσσειν.» Καὶ τὰ ἑπόμενα δὲ σχετίζονται στενῶς Ἀγ. 5, 9, 21· «Εἰ δέ τις ἐθέλοι πόρρω . . . γιγνώσκειν σαφῶς ἅπαντα . . ., ἀναλεγέσθω τὰ Παύλῳ τοῦ Κύρου τοῦ Φλώρου ἐν ἑξαμέτροις πεπονημένα . . . Εὑρήσεις γὰρ ἂν ἐν αὐτοῖς τὴν ὅλην τῆς θέσεως εὐκοσμίαν, καὶ . . .» Μεν 12, 19. «Εἰ δέ γε ἄρα βούλεταί τις τὰ ὅσα Περσῶν βασιλεὺς καὶ Πέτρος . . . εἰδέναι, ἀναλεξάσθω ταῦτα ἐκ τῆς αὐτοῦ Πέτρου συναγωγῆς· . . . Ἅπαντα δὴ οὖν ἐν τῇ περὶ τούτων βίβλῳ ἀναλεγόμενος ὁστιοοῦν εὑρήσει.» Κατὰ ταὐτὰ καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀγ. 1, 1, 11. «Ἐπειδὴ Τεΐας . . . ἡττήθη κατὰ κράτος καὶ αὐτοῦ πολεμῶν διεφθάρη, . . . Οἶμαι γὰρ οὐδὲ ἐπιλήψειν ποτὲ τὸν αἰῶνα ἡμῶν τὰ τοιάδε, μένειν δὲ ἐς ἀεὶ καὶ ἀκμάζειν, ἐστ' ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾖ, ἐπεὶ καὶ ἄνωθεν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ξυνεσῆλθε τῷ βίῳ. Καὶ οὖν μεστὴ μὲν ἡ ποίησις, πλήρης δὲ ξύμπασα ἱστορία πολέμων τε καὶ παρατάξεων, . . .» Μεν. 30, 6 «Οἱ Γότθοι παντελῶς ὑπὸ Ρωμαίων ἡττήθησαν . . . Χρόνῳ γὰρ ξυμμορφοῦσθαι πέφυκε τὰ ἀνθρώπεια, εὕροις τε σχεδὸν ἅπασαν ἱστορίαν τῶν τοιῶνδε χαλεπῶν ἀνάπλεων, γένη τε μέγιστα καὶ πόλεις νῦν μὲν ἐς ἄγαν εὐημερήσαντα, νῦν δὲ ἐς τὸ μὴ εἶναι κατολισθήσαντα παντελῶς. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιάδε ἡ περιφορὰ νεοχμοῦσα τοῦ χρόνου καὶ πρὸ τοῦ ἐπεδείξατο, καὶ μὲν οὖν ἐπιδείξεται αὖθις, καὶ ἐπιδεικνυομένη οὐ παύσεται, ἐστ' ἂν ἄνθρωποί τε ὦσι καὶ μάχαι.» Καὶ 61, 10 «Ταχοσδρὼ ἐβλήθη . . ὀλεθρίαν πληγήν . . . · ἐργάτης γὰρ τῶν τοιούτων ἡ τύχη· πολ-

λοὶ γὰρ πολλάκις τῶν λίαν εὐδοκίμων ὑπὸ ἀδοκίμων ἐσφάλησαν καὶ φύσει τινί τὰ παράδοξα τῷ ἀνθρωπείῳ συμπεριφέρεται γένει.»

B.

ΑΠΟΜΙΜΗΣΙΣ ΤΟΥ ΛΕΚΤΙΚΟΥ ΤΡΟΠΟΥ

Ἐν τοῖς περισωθεῖσι τοῦ Μενάνδρου παρατηρεῖ τις τὸ αὐτὸ καὶ παρ' Ἀγαθίᾳ ὕφος τοῦ λόγου, τὴν αὐτὴν πλοκήν, σειρὰν τῶν λέξεων καὶ προτάσεων· ἐν ἀμφοτέροις αἰσθάνεταί τις τὴν ῥητορικὴν δεινότητα καὶ ποιητικὸν πνεῦμα, τὰς συχνὰς ἐπαναλήψεις διὰ τῶν αὐτῶν ἢ συνωνύμων λέξεων καὶ εκφράσεων, τὴν τάσιν καὶ προσπάθειαν, ὅπως ἀποδείξωσι τὰ πράγματα μᾶλλον σπουδαῖα καὶ σοβαρά, ὅπως ἐκφρασθῶσιν ὡς οἷόν τε καθαρῶς καὶ σαφῶς, ἵνα μὴ τοῖς ἀναγνώσταις καταλείπηται ἀμφιβολία τις, ἀλλὰ νὰ γίνωνται ὑπ' αὐτῶν εὐκόλως καταληπτοί. Ἐκ τούτων ὅμως πάντων ἐξάγεται ὅτι οἱ ἱστορικοὶ τοῦ 6ου μ. Χ. αἰῶνος αἰσθάνωνται ἔτι τοὺς παλμοὺς τῆς ζωῆς ἐν τῇ κλασικῇ γλώσσῃ, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὅτι τὸ χάσμα μεταξὺ λαλουμένης καὶ γραφομένης ἐγένετο μεῖζον ἢ πρότερον. Ἓν τῶν σπουδαιοτέρων γνωρισμάτων τῆς στενῆς σχέσεως ὡς πρὸς τὸν λεκτικὸν τρόπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ Μενάνδρου καὶ Ἀγαθίου εἶνε ἡ τάσις, ὅπως ἐξ ἑκάστου γεγονότος, καταλλήλου εὐκαιρίας δοθείσης ἀποσπάσωσιν οὗτοι γνωμικόν τι πρὸς πρακτικοὺς καὶ ἠθικοὺς σκοπούς, ὅπερ ἔστιν ὅτε οὐδόλως σχετίζεται πρὸς τὰ ἐξ ὧν παρήχθη. Πρὸς τοῦτο συνέτεινε τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, διότι ἰδίως ὀλίγον πρὸ τούτων ἔχομεν Ἀνθολογίας γνωμῶν, ὡς τὸ τοῦ Ὠρίωνος Ἀνθολόγιον γνωμῶν ἐν τῷ 5ῳ μ. Χ. αἰῶνι· πολὺ δὲ φαίνεται ὅτι ἐπέδρασε καὶ ἡ Π. καὶ

Ν. Διαθήκη. Ἐκ τῶν ἐγκατεσπαρμένων ἐν τῇ ἱστορίᾳ Μενάνδρου γνωμικῶν περιεσώθησάν τινα ἐν τῷ τίτλῳ «περὶ γνωμῶν» ἐν ταῖς ἐκλογαῖς Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἐνταῦθα παραθέτομεν ἓν γνωμικὸν ἐκ τῆς ἱστορίας Μενάνδρου ὅπερ προφανῶς ἔγραψε κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἀγαθίου, διότι καὶ ἡ ἔννοια καὶ ὁ λεττικὸς τρόπος εἶνε σχεδὸν ὁ αὐτός. Ἀγ. 2, 22, 25. «Οὕτως ἄρα τὸ στρατηγεῖν οὐ σώματος ῥώμῃ μᾶλλον μὲν οὖν φρονήσει δοτέον.» Μεν. 61, 1· «Ὅτι οὐκ ἐν ῥώμῃ σώματος, ἀλλ' ἐν ἀνδρείᾳ ψυχῆς ἡ τοῦ πολέμου ῥοπὴ κινδυνεύεται.» Προθύμως δὲ ἀμφότεροι εἰσάγωσιν ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτῶν γνωμικὰ καὶ παροιμίας ἄλλων λαῶν, ὡς Ἀγ. 3, 6 14· «Τοιγάρτοι ἐκεῖνος θαμὰ ἐπεφθέγγετο παροιμιῶδες τι, βαρβαρικόν μεν καὶ ἀφελές, ἐνεργὸν δ' ὅμως καὶ χρήσιμον· ὡς δεῖ πρότερον ἀποσοβεῖν τὰς μελίττας καὶ ἔπειτα τὸ μέλι σχολαίτερον ἀναιρεῖσθαι.» Μεν. 10, 21· «Ὅτι ὁ Κάτουφλος . . . ἐφθέγγετο βαρβαρικόν μέν τι καὶ παροιμιῶδες, ὅμως δ' ἐχόμενον πειθοῦς, ἕνα κύνα ἐν τοῖς οἰκείοις ὀθνείων δέκα ῥωμαλεώτερον εἶναι», ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι αὐτολεξεὶ ἐμιμήθη τὸν λεκτικὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀγαθίου.

Ἐπὶ κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων ὡς καὶ ὁ Ἀγαθίας κατέχεται καὶ Μένανδρος ὑπὸ τῆς συνηθείας καὶ σπουδαιομανίας, ἵνα μετὰ παρένθεσίν τινα ἐπαναλαμβάνῃ τὰ λεχθέντα. Ἀγ. 3, 14, 25· «Ἰωάννῃ δὲ τῷ βασιλέα φενακίσαντι, αὐτουργῷ . . ., ἀποδράντι . . ., ἀλλ' ἐκείνῳ γε τῷ Ἰωάννῃ . . ὑπαντιάζει . . » 3, 21, 16 «Ἔτι γὰρ τ. ἀ. αἱ Ῥωμαϊκαὶ δύο τριακόντοροι, ἃς δή . . ., αὗται δὴ οὖν αἱ τριακόντοροι — ἐναυλοχοῦντο . . . » 3, 18, 15· «Βάβας δὲ ὁ στρατηγός, ὃς δή . . . ἡγεῖτο, ἀλλ' οὗτος γε ὁ Βάβας — περιεβομβεῖτο.» Καὶ ἐν πλείστοις ἄλλοις. Μέν. 18, 13· «Καὶ οὖν Κάτουφλος ἐκεῖνος ὁ Ἐφθαλίτης, ὃς διὰ τὴν . . . μίξιν . . ., οὗτος γοῦν—παρῄνεσε

βασιλεῖ...» 56,10 «Οὗτος δὲ (ὁ Μαυρίκιος) προχειρίζεται στρατηγός... Ὃς Μαυρίκιος ἐν πολέμοις μὲν καὶ ἀγῶσιν οὐκ ἐντεθραμμένος... Τοιοῦτον δή τινα τὸν Μαυρίκιον ὄντα...» 43, 12 «Τότε δὲ ἐν μιᾷ.. ἡμέρᾳ τέτταρας δοριαλώτους Οὔννους... ἀγαγών — διόχια δέ ... προσαγορεύουσι ..., τούτους δὴ οὖν τοὺς δειλαίους ...» 15, 24 «Οἱ καθ' ἡμᾶς Σαρακηνοί, ὅταν δὲ λέγω Σαρακηνούς..., οὗτοι δῆτα οὖν—εἰώθησαν...»

Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπαναλήψεως καὶ σπουδαιότητος μεταχειρίζονται μέχρι καταχρήσεως τὰ ἄρθρα μετὰ τοῦ «γε» καὶ «αὐτίκα». Ἀγ. 1, 6, 2· «Θευθίβαλδος μέν, ἦν γὰρ μειράκιον..., οὐ μάλα ὅγε... ἦν, ...» 2, 6, 27 «Ναρσῆς δέ ... ἐπειδὴ ταῦτα ἐγνώκει, αὐτίκα ὅγε— στρατοπεδεύεται ...» 2, 13, 25· «Ἀποδασμὸς δὲ τῶν Γότθων ... ἀποκεκριμμένοι οἵ δὴ ἐτύγχανον—, αὐτίκα οἵγε—ἀπεχώρουν.» 2, 29, 15· «Ἅτε δὴ ἀπατεὼν κ. κ. (ὁ Οὐράνιος)..., αὐτίκα ὅγε στολὴν ... ἠμπίσχετο ...» Καὶ ἐν μυρίοις ἄλλοις. Μεν. 41, 6· «... οἱ μὲν δασμοφόροι τῆς ἥττονος Ἀρμενίας οὔτε ἐχρήσαντο φυγῇ, ἐκλελοιπότες τοὺς ἀγροὺς οἵγε, ἀλλά ...» 11, 32 «Τούτων οὕτω προελθόντων ..., ἐπεὶ ἀνεδέξαντο οἵγε εἰς τοῦτο ..., αὐτίκα οἵγε ἰσόγραφα ἕτερα ἐπετέλουν.» 47, 15· «... οἱ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις,τὸ τοιόνδε..., αὐτίκα οἵγε...18, 26· «Ἐπειδὴ δὲ τῷ Διζαβούλῳ... ἔφρασαν, αὐτίκα ὅγε... ἐχρῆτο...» Ὡσαύτως ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα μιμεῖται τὸν Ἀγαθίαν ἐν τῇ Θουκυδιδείῳ χρήσει τοῦ κλείειν τὰ λεχθέντα διά τινος μικροῦ ἐπιλόγου. Ἀγ. 1, 11, 1· «Οἱ μὲν οὖν κατὰ ταῦτα ἐχώρουν.» 1, 20, 15· «Καὶ οὕτως ἅπαντα ἐπράττετο.» 4, 2, 17· «Ἡ μὲν οὖν παρὰ βασιλέως ἐπιστολὴ τοιάδε ἄττα ἐγκελευσαμένη διέγνωστο.» Μεν. 21, 14· «Ζημάρχῳ

μὲν οὖν ἐν τοῖς δε ἔλειξεν ἡ πορεία . . .» 11, 5· «Οἵ δε μὲν οἱ λόγοι προῆλθον ἐξ ἀμφοῖν.» 54, 30· « Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἡ χροσρόου ἐδήλουυ ἐπιστολή.» Ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας τῆς σπουδαιότητος ἐκφράζεται ὁ Ἀγαθίας τὴν αὐτὴν ἔννοιαν πρῶτον ἀποφατικῶς καὶ ἔπειτα καταφατικῶς διὰ τοῦ «ἀ λ λ ά». Ἀγ. 2, 7, 31· « . . . Ἔρουλός τις . . . οὐ τῶν πολλῶν καὶ διαλανθανόντων, ἀλλ' εὐπατρίδης ἐν τοῖς μάλιστα καὶ ἀρίδηλος . . .» Καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις. Μεέ. 15, 10· «Καίτοι τοῦ βασιλέως οὐ δεομένου διδασκαλίας, ἀλλ' ἐν εἰδόσι τῆς διηγήσεως προϊούσης.» 41, 32· « . . . τῆς διανομῆς τοῦ χρυσίου . . γενομένης οὐκ ἐπικαίρως, ἀλλὰ δῆτα ἀφυστερησάσης.» 4, 22· « . . . οὐ γὰρ ἐσφρίγα οἱ τὸ σῶμα οὐδὲ ἤκμαζεν ἡ ἀλκή, . . . ἀλλ' ἤδη γηραλέος τε ἦν...» Προσέτι ἐκ τῆς τάσεως, ἵνα ὅσον τὸ δυνατὸν γίνηται τοῖς ἀναγνώσταις καταληπτὸς καὶ ἀκριβέστερος, μιμεῖται τὸν Ἀγαθίαν διακόπτων τὸν ροῦν τῶν ἐννοιῶν καὶ προτάσεων διὰ τῆς παρεμβολῆς ἑτέρων τοιούτων μετὰ τοῦ «γ ά ρ, δ ή, δ ὲ» διασαφήσεως ἢ αἰτιολογίας ἕνεκα, οὕτως ὥστε καθίστανται ἀμφότεροι λίαν φορτικοὶ καὶ ὀχληροὶ τῷ ἀναγνώστῃ· διότι πολλάκις ἡ αὐτὴ πρότασις καὶ ἔννοια διακόπτοτε δὶς καὶ τρίς. Ἀγ. 1, 5, 18· « Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις μέν, πορρωτάτω γὰρ ἐτύγχανον ἀπῳκισμένοι, οὐ χρῆναι ᾤοντο . . .» 1, 12, 5· Ὁ δὲ στρατηγός, γνώμῃ γὰρ ἅπαντα ἔπραττεν . . ., οὐκ ἐς τόδε ὠμότητος ᾔει . . .» 3, 18, 15· «Βάβας δὲ ὁ στρατηγός, ὅς δὴ τῶν ἐν Κολχίδι . . . ἡγεῖτο, ἀλλ' οὗτός γε ὁ Βάβας, ἐτύγχανεν γάρ . . . διανυκτερεύσας, . . . τῷ θορύβῳ—περιεβομβεῖτο.» Μεν. 3, 12· « . . . τηνικαῦτα Ἰουστινιανός, ἐν νῷ γὰρ εἶχεν ὡς ἐλεύσονται . . ., ἐγκείμενός τε ἦν...» 23 αὐτ. «Καὶ τοίνων ὁ Σάνδιλχος, Ῥωμαίοις γὰρ ἐπιτήδειος ἐβούλετο εἶναι, βασιλεῖ ἐσήμηνεν . . .» 18,13·

«Καὶ οὖν Κάτουφλος ἐκεῖνος .., ὅς δὴ διὰ τὴν γενομένην βιαίαν μίζιν . . . προὔδωκε τὸ ὁμόφυλον .., οὗτος γοῦν, μετανάστης γὰρ ἐγεγόνει . . ., παρήνεσε βασιλεῖ . . .»

Ἐν καιρῷ καθ' ὃν ἡ κλασικὴ τῶν ἀττκῶν συγγραφέων διάλεκτος σπουδάζεται ἐκ τῶν βιβλίων, ἐν ᾧ οἱ ἱστοριογράφοι ἀκουράστως προσπαθοῦσι νὰ μιμιθῶσι τὸ ὕφος κλασικοῦ τινος, οὐδόλως πρέπει νἀπορῇ τις ἀναγινώσκων ἐν ταῖς συγγραφαῖς τούτων τεχνιτὰς καὶ βεβιασμένας, ἀναρμόστους πολλάκις τῷ λόγῳ ἐκφράσεις, ὀγκώδεις λέξεις, περὶ ὧν ὀλίγην ἔχουσι συνείδησιν καὶ αἵτινες ἐνοχλοῦσι συχνὰ τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν ποαγμάτων. Οὕτω τῷ ῥήτορι Ἀγαθίᾳ εἶνε μᾶλλον ἀγαπητὸν ἡ περίφρασις ἢ ἡ ἁπλῆ ἔκφρασις, ἠχεῖ παρ' αὐτῷ κάλλιον, ἐὰν διὰ πολλῶν συνωνύμων ἐπιθέτων περιβάλλῃ τὸ οὐσιαστικόν. Ὡσαύτως καὶ ἀπαρεγκλίτως ποιεῖ καὶ Μένανδρος. Ἐκ τῶν πολλῶν περιφράσεων παραθέτομεν ἐνταῦθα ὀλίγας. Ἀγ. «βουλὴν ποιεῖσθαι» ἀντὶ «βουλεύεσθαι», «ἐν ἐπαίνῳ ποιεῖσθαι» ἀντὶ «ἐπαινεῖν», «ἐν εὐφημίᾳ ποιεῖσθαι» ἀντὶ «εὐφημεῖν», «κάτοχον γίγνεσθαι τινι» ἀντὶ «κατέχεσθαι ὑπό τινος» «χρῆσθαι τινι, τῇ τύχῃ». Μεν. «ἐν βουλῇ, κατοχῇ ποιεῖσθαι, εἶναι, γίγνεσθαι· ἀναβολῇ, τύχῃ χρῆσθαι». Ὡσαύτως Ἀγ. «καταποιῶν εἴη, ἀγάμενος, ὑπεραγάμενος ἦν, ἁλύοντες ἦσαν·» Μεν. «ἀναλογιζόμενος ἦν, ἐγκείμενος ἦν, προαποθέμενος ἦν, ἀπονεμηθέντα ἦσαν.» Ἀκορέστως μιμεῖται τὸν Ἀγαθίαν ἐν τῇ χρήσει τῶν συνωνύμων. Ἀγ. «ἤσχαλε καὶ ἐχαλέπαινε, ἐπεφώρατο καὶ ἀπελήλακτο, ἐκερτόμει καὶ ἐπέσκωπτεν, οἴχεται καὶ διαδιδράσκει, ἐξαπατᾶν καὶ φενακίζειν, λογιζόμενος καὶ ἀνελίττων, ὅμοροι καὶ ἀστυγείτονες, ἐκκρεμὲς

καὶ μετέωρον, λαμπρὰ καὶ διαφανής, σκῆψις καὶ προκάλυμμα, παχὴς καὶ πεπυκνωμένος, μεταβολεὺς καὶ παλιγκάπηλος, θρασοὺς άαὶ ὑψαύχην.» Μέν. «ἄγασθαι καὶ τεθηπέναι, δεδίττεσθαι καὶ ἐκφοβεῖν, νεμεσᾶν καὶ ἀγανακτεῖν, διαδιδράσκειν καὶ διολισθαίνειν, πρὸς ἄρσιν καταφεύγων καὶ ἀναινόμενος, ἄδικά τε καὶ οὐχ ὅσια, ἔμφρων καὶ ἐμβριθής, ἀστάθμητον καὶ παλίμβουλον, μεταβολεὺς καὶ παλιγκάπηλος, θρασοὺς καὶ ὑψαύχην.» Ὁ Ἀγαθίας ἐπιδιώκει τὴν εὐκαιρίαν εἰς ὑπερβολάς, κυρίως δὲ ἀπλήστως μεταχειρίζεται τὰ ὑπερθετικά. Τὰ ἴχνη αὐτοῦ ἐπὶ τούτοις βαδίζει καὶ Μέλανδρος· ἐνταῦθα μόνον τὰ κοινὰ παρ'ἀμφοτέροις, οἷον «ἀγχινούστατος, ἐμβριθέστατος, πλεονεκτικώτατον, φοβερώτατον, δολερώτατα, βαρβαρώτατα, τελεώτατα, βεβαιότατα, ἀλαζωνικώτατα ἀναισχυντότατα.»

Ὁ Ἀγαθίας ἐν τῇ πλοκῇ τοῦ λόγου ἀπομιμεῖται ἐν πολλοῖς τὸν Προκόπιον, ὅστις ὡς πρότυπον τῶν ἑαυτοῦ συγγραφῶν εἶχε τὸν Θουκυδίδην. Θουκυδιδείους συντάξεις καὶ ἐκφράσεις ἀπαντῶμεν συχνὰς παρὰ τῷ Ἀγαθίᾳ, ἅςπερ μιμεῖται καὶ Μένανδρος. Οὕτω π. χ. πλῆθος αἰτιατικῶν ἀπολύτων ἀπαντῶσιν ἐν ἀμφοτέροις, οἷον «προειρημένον (1) εἰρημένον (1), ἐπιτετραμμένον (2), προστεταγμένον, (3) παρεγγυηθέν, ἀδύνατον ὄν, οὕτω συμβάν, (4) οὕτω παρασχόν, (4) βε-

(1) Μέν. 15, 31. Ἀγαθ. 1, 20, 27. 2, 6, 11.
(2) Μέν. 17, 26. Ἀγ. 2, 14, 32.
(3) Μέν. 52, 27. Ἀγ. 1, 12, 24.
(4) Μέν. 17, 29. 18, 14. 54, 12. 66, 17. Ἀγ. 2, 16, 26

βουλευμένον.» Ὡσαύτως ἀπομιμεῖται τὸν Ἀγαθίαν ἐν τῇ Θουκυδιδείῳ χρήσει τῶν οὐδετέρων ἐπιθέτων καὶ μετοχῶν, ἀντὶ οὐσιαστικῶν ἀφῃρημένων, ὡς «τὸ βουλόμενον, (1) τὸ ἀνιώμενον, τὸ κατεπτηχὸς (τῆς γνώμης), τὸ σπουδαζόμενον, ἀγχίνουν, εἰρηναῖον, παλίμβουλον, χαλεπαῖνον, χαῖρον, ἡδόμενον, τὸ ὑπερβάλον, Ἀγ. 1, 16, 1. «Ἐν τούτῳ γάρ, οἶμαι, τὸ ὑπερβάλλον τῆς εὐτυχὶας κεκόλασται καὶ τὸ λίαν διαφθονεῖσθαι πεφεύγαμεν, . . .» Μέν. 11, 25· «Τὸ γὰρ ὑπερβάλλον τῆς Ρωμαϊκῆς εὐτυχίας ὁ Θεὸς ἐκόλασεν ἐν τούτῳ, τῷ μὴ νομίζειν ἄνθρωπον ἀνθρώπου διαφέρειν πολύ.» Κατὰ ταὐτὰ καὶ τὰ οὐδέτερα πελιπτικῶς, οἷον, «Τὸ θητικὸν καὶ οἰκετικόν, (2) τὸ ἀντιστατοῦν, τὸ γεηπονοῦν, τὸ δυσμενές, τὸ πολέμιον, τὸ ἡγεμονικὸν (—οἱ ἄρχοντες), τὸ ὑποβεβηκὸς (=οἱ ὑπήκοοι), τὸν ἄρχον, ὑπήκοον, παρ' Ἀγαθίᾳ. Παρὰ τοῦ Προκοπίου δανείζεται πρὸς τούτοις καὶ τὰ ἑξῆς «οὐκ ἀπὸ τρόπου εἶναι δοκεῖν· εἰς τὰ σφέτερα ἤθη ἀπονοστεῖν, ἰέναι.»

Ἐπὶ συγγενείας καὶ ταυτότητος ἐννοιῶν μεταχειρίζεται Μένανδρος τά αὐτα καὶ ὁ Ἀγαθίας εἰσαγωγικὰ μόρια, συντάσσει, συμπλέκει καὶ ἐκφράζεται ὁμοίως ἐκείνῳ καὶ πολλαχοῦ αὐταῖς μάλιστα λέξεσι. Οὕτω τὰ ἑξῆς φαίνονται ἐκ τῶν τοῦ Ἀγαθίου 4, 7, 12 εἰλημμένα· «πλὴν ἀλλ' ἥδιστος ἡμῖν ὁ ἀγὼν καταφαίνεται καὶ πλείστης ὅσης μεγαλαυχίας ἀνάπλεως· γενήσεται γὰρ ἅπασι γνωρι-

---

(1) Ἀγ. 1, 20, 13 «τὸ δὲ βουλόμενον αὐτῶν τῆς γνώμης ἕτερόν τι φανεῖται.» Μέν. 9, 10 «...τὸ δέ γε βουλόμενον αὐτοῖς τῆς γνώμης ἔχει ἑτέρως,....».

(2) Ἀγ. 2, 8, 13. Μέν. 9, 20.

μώτερον ὡς μόνοις ἡμῖν διήνυσται τὸ ἀπολωλέναι..., ὥστε εἰ καὶ τεθνάναι συμβαίη, στέρξοιμεν ἂν καὶ ὡς ἄσμενοι καθάπερ τι προσφιλὲς καὶ αὐθαίρετον, τὸ ἀνιαρὸν καὶ ἠναγκασμένον·» Μέν. 43, 7· «Εἰ μὴ χαλεπώτατόν πως καὶ ἀνιαρὸν ὑπῆρχεν, ὦ Τούρκων ἡγεμόν, καὶ παντὸς ὀλεθριώτερον θανάτου τὸ τεθνάνοι ἡμᾶς ὑπὸ σοῦ, ζῶσαν δὲ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν κακηγορίαν περινοστεῖν—ὡς ἀπέκτεινος ἄνδρας πρέσβεις .., εὐξαίμην ἂν τῷ κατὰ σὲ ξίφει τήμερον τὴν τελευταίαν ἰδεῖν.» Ὡσαύτως ἐν πολλοῖς τῆς ἀγορεύσεως Πέτρου ἀπομιμεῖται τὰ ἐν Ἀγ. 3, 9 καὶ 10 ὑπὸ τοῦ Αἰήτου λεγόμενα «Ἐπεὶ δὲ οὔτε παρέσται τὸ λοιπὸν οὔτε φθέγξεται, ὑμεῖς ἀναλογίσασθαι τὸν ἄνδρα, καὶ ὡς ἐν μέσῳ τοῦ ξυλλόγου παρεστώς, οὕτω ταῖς ἐννοίαις ὑμῶν ἀνατυπούσθω, ἐπιδεικνὺς μὲν τὴν σφαγήν καὶ τὸ στῆθος . . .» Μέν. 11, 20· «Διαγραφέτω τις ὑμῶν ἐν ταῖς ψυχικαῖς θεωρίαις ὥσπερ παρόντας τοὺς πεπτωκότας κατολοφυρομένους, ἀναλογιζέσθω καὶ τὰς καιρίας τῶν πληγῶν ἐπιδεικνύντας ε. τ. καὶ ἐπεγκαλοῦντας ὡς . . . » (1)

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς παρακμῆς τοῦ Ἑλλ. λόγου οἱ συγγραφεῖς δὲν ἔχουσι σαφῆ συνείδησιν τῆς χρήσεως τῶν μορίων παρὰ τοῖς κλασικοῖς, οὓς ἀπομιμοῦνται, ἀλλὰ ποιοῦντες κατάχρησιν μεταχειρίζονται ταῦτα ὅπου οὐκ ἔδει.

(1) Ὡσαύτως καὶ τὰ ἑπόμενα· Ἀγ. 3, 9, 10· « . . . μόνῳ δὲ τῷ τάχει τοὺς διώκοντας νενικηκότες·» αὐτ. 11. «ἀλλ' οὐ τὰ Περσῶν ἤθη τοιάδε·» 10, 15· «Πρόσεστι γὰρ αὐτοῖς ὡς ἀληθῶς καθάπερ οἰκεῖα καὶ ξυγγενῆ καὶ τὰ τοιαῦτα ὀνείδη·» 19 « τὸ γὰρ νικᾶν οὐχ . . .» Μέν. 11. 8· «Ρωμαῖοι δὲ τὸ σύναθες πράττουσι . . . ἡσσηθῆνοι πρὸς ἡμῶν νενικήκατε τῷ τάχει προτερήσαντες . . .» αὐτ. 24 « οὐ γὰρ σύνηθες ἀνδρὶ Πέρσῃ . . . διεξιέναι . .» 6· « εἰ γάρ.. ἡγησόμεθα τὸ νικᾶν . . »

Οὕτω ἐνῷ οἱ κλασικοὶ ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ «γὰρ» μόνον μετὰ τελείαν ἢ ἄνω στιγμὴν πρὸς αἰτιολόγησιν ἤτοι διασάφησιν κατὰ τὸ πλεῖστον ὅλων ἐννοιῶν, οὗτοι, ὡς εἴδομεν, καὶ ἐκεῖ, ενθα ἠδύνατο νὰ τεθῇ ἁπλῆ μετοχὴ ἢ ἄλλη τις λέξις διακόπτοντες οὕτω συχνὰ ἐνοχλητικῶς τὸν λόγον. Ὁ Ἀγαθίας ἀντὶ τῶν ἁπλῶν «ἀλλὰ» καὶ «ἀλλὰ καὶ» μεταχειρίζεται καταχρηστικῶς τὰ «ἀλλὰ γὰρ» καὶ «ἀλλὰ γὰρ καὶ». Τοῦτο ἀπομιμεῖται καὶ Μένανδρος. Ἀγ. Πρ. σ. 135, 25· «Ἀλλὰ γὰρ τοιαῦτα ἐπαδων... κατεκήλησέ με καὶ ἔπεισε.» 1, 21 12,· «ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν τούς ... ἐκέλευσε.» 3, 27, 27· «Ὁ δὲ Ναχοραγὰν ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτός—καταπεπληγμένος.. ἀπήλαυνε,». Καὶ πάμπολλα ἄλλα· Μέν. 3, 32 «... ἀλλὰ γὰρ τά τε πλείονα τῆς Λαζικῆς ... ἐτύγχανον ὄντα·» 11, 7· «... ἀκλὰ γὰρ καὶ ἐν αὐτῇ δ. τῇ Λαζικῃ...» αὐτ. 22. «Οἱ δὲ ἀλλὰ γὰρ οὔτε εἰς τέλεον κατέσκαψαν ..» Ὁ Ἀγαθίας συχνὰ μεταχειρίζεται τοὺς «ἀλλά, δὲ» ἐν τῇ ἀποδόσει ὑποθετικοῦ λόγου· τοῦτο ποιεῖ καὶ Μέν. Ἀγ. 1, 11, 29· «... καὶ εἰ μὲν ἀπώσασθαι ... δυνηθεῖεν, χάριν εἰδέναι τῇ τύχῃ, εἰ δέ γε διαζόμενοι τ.π οἷοι τε οὐκ εἶεν, ἀλλὰ σχολαίτερον αὐτοῖς ποιήσασθαι...» 1, 16, 5· «Εἰ γὰρ καὶ πλήθει σεμνήνεται τὸ πολέμιον ἀλλ' εὐκοσμίᾳ γε ... περιεσόμεθα ...» Μέν. 27, 16· «Τοιούτους ἐπαφήσω τῇ Ρωμαϊκῇ ὡς εἰ καὶ συμβαίη γε... ἁλῶναι, ἀλλ' ἔμοιγε μὴ γενέσθαι τινὰ αἴσθησιν. Ὁ Ἀγαθίας μεταχειρίζεται τὸν «ἂν» μεθ' ὁριστικῆς μέλλοντος, ὅπερ μιμεῖται καὶ Μέν. Ἀγ. 4, 3, 31· «Οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡμῖν διανυσθήσεται τὸ νενομισμένον ...» 4, 5, 18 «... σχολῆ γε ἂν βέβαιον διαμενεῖτε πρὸς τοὺς ἀλ...» Μέν. 10, 15· «... οὔτε μὴν ἰχθύες, ὡς ἂν ὑποβρύχιοι γενόμενοι εἰς τὰ κατώτατα τοῦ θαλαττίου ἀφανισθήσονται κλύδωνος ...» 64,9—

10· «θᾶττον γὰρ ἂν αὐτῷ μίαν τῶν θυγατέρων κατεγγυήσω — ἢ τὴν πόλιν τὸ Σίρμιον παραδώσω.» Συχνὸν πρὸς τούτοις εἶνε παρ' Ἀγαθίᾳ ἡ χρῆσις τοῦ «ἂν» μετὰ τὰς ἀναφ. ἀντωνυμίας καὶ μόρια μεθ' ὁριστικῆς. Ἀγ. 1, 9, 10 «...καὶ ὅπερ ἂν οὐ πόρρω τῆς χρείας ἐδόκει ...» Πρ. σ. 135,14. «Οὗτος δὴ οὖν ὁ ἀνήρ,... ἐποιεῖτο καὶ ὡς ἂν μοι ἄμεινόν τι ἔσται εὐκλείας τε..» Μέν. 11, 13· «Ὅπερ ἂν ἡμεῖς καὶ κρατοῦντες ἐπράξαμεν,» 60, 32· «Ὡς ἂν οὖν βούλει καί..» Μέχρι δὲ καταχρήσεως ποιεῖται ὁ Ἀγ. χρῆσιν τοῦ «ὡς» μετὰ τοῦ «ἂν» καὶ εὐκτικῆς, ὅπερ μιμεῖται καὶ Μέν. Συνηθεστάτη δὲ εἶνε παρ' ἀμφοτέροις ἡ χρῆσις τῆς εὐκτικῆς τοῦ μέλλοντος. Ἀκορέστως μιμεῖται τὸν Ἀγαθίαν ἐν τῇ φράσει «τῷ τοι ἄρα καὶ (=ὅθεν)· Ἀγ. 2, 25, 16·» τῷ τοι ἄρα καὶ εἰκότως πολλῶν ἰδεῶν τε καὶ νόμων γνωρίσματα σώζει.» Μέν. 15, 24· «Τῷ τοι ἄρα καὶ Πέτρου ἐκεῖσε πρεσβευσομένου..» Ὡσαύτως καὶ ἐν ταῖς ἐκφράσεσι «δὴ οὖν, οὕτω δὴ οὖν, τότε δὴ οὖν, καὶ μὲν οὖν, καὶ μὲν δή.» Ὁμοίως καὶ τὸ συχνὸν παρ' Ἀγαθίᾳ «ταύτῃ τε» (=οὕτω). Πρ. σ. 137, 8· «Ταύτῃ τε οἴονται τὰ παρόντα εὖ τιθέναι ..» 1, 5, 13· «Ταύτῃ τε οὐ βιάζεσθαι δόξουσι ...» Μέν. 18, 2· «Ταύτῃ τοι καὶ ἄλλως ὑποτοπήσαντες διέφυγον.» Οὕτω καὶ τὰ «ταῦτά τοι» Ἀγ, 1, 2, 26· «Ταῦτά τοι καὶ διατελοῦσιν .. ἔχοντες ..» 2, 10, 3· «Ταῦτά τοι καὶ ἡττῶνται κατὰ κράτος ...» Μέν. 6. 4· «Ταῦτά τοι ὁ Κοτρίγουρος ἐκεῖνος ..»

Ὡς καὶ προλαβόντες εἴπομεν, ἀποβαίνει λίαν δυσχερὲς νὰ κατατάξῃ τις ἐπιστημονικῶς ὕλην ἐξ ἀποσπασμάτων συγγραφέως τινός. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα θὰ παραθέσωμέν τινα τῇδε κακεῖσε ἐσπαρμένα, πάντως ὅμως ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀγ, εἰλημμένα. Οὕτω: ἐπίδοξοι ἀμφίδοξοι εἶναι (ποιήσειν τι)· τῷ χώρῳ τῇ δυνάμει ὁρμῇ πί-

συνος, πειθήνιος· πέμπειν διοπτῆρας ἐπι-διασκεψομένους Ἀγ. 2, 2, 4. Μέν. 21, 13. Λογισμῷ βεβηκότι = περιεσκεμμένως. Ἀγ. 4,27, 20· «λογισμῷ δὲ στερῷ καὶ βεβηκότι οὐ μᾶλα ἐχρῆτο..» καὶ 1, 15, 32· «... καὶ ὅτι παραλόγως εὐημερήσαντες οὐκ ἔτι ἐχρῶντο τῇ τύχῃ μετρίως.» Μέν. 30, 26· «Ὅτι τὸ εὐτυχεῖν οὓς οὐκ ἐχρῆν ὑπόθεσις γίγνεται τοῖς μὴ λογισμῷ βεβηκότι χρωμένοις τῇ τύχῃ (1).» Ἀποδιοπομπεῖσθαι Ἀγ. 2, 7, 19· «Ὁ δὲ Ναρσῆς οὕτω πῶς τὸ τῆς μιαιφονίας ἄγος ἀποδιοπομπησάμενος...» Μέν. 20, 20· «Ἀποδιοπομπησάμενοι δὴ οὖν, ὡς ᾤοντι. τὰ δυσχερῆ...» δυσμένεια ὑποτύφεσθαι Ἀγ. 3, 2, 4· Ἀεὶ μὲν οὖν... οὐκ ὀρθῶς διέκειτο, ἀλλὰ δυσμένειά τις αὐτοῖς ὑπετύφετο..» Μέν. 9, 31· «Ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ δυσμένεια Ρ. καὶ Ἀβ. ἤδη ἐκ πολλοῦ ὑποτυφομένη...» Ἀγ. 1,2,27·«Ἄγαμαι γὰρ αὐτοὺς εἰς τὰ μάλιστα ἔγωγε τῶν τε...» Μέν. 30, 7· «Καὶ ἔγωγε τὰ τοιάδε ἄγαμαι οὐδαμῶς·» ἐν πολέμοις, ἀγῶσι, συμπλοκαῖς τρέφεσθαι Ἀγ. 5, 17, 6· Μέν. 56, 12. «παιδείας ἀποχρώντως ἔχειν» Ἀγ. Πρ. σ. 135, 11. Μέν. 11,1. «Ὁμιλεῖν τινι» Ἀγ. κινδύνοις, ξυμφοραῖς, χωρίοις Μέν. πόνοις πολέμοις, ἀτραποῖς.» «ἀτραπὸν διανύειν, ἀναμετρᾶν» Ἀγ. 3.18,20. Μέν. 18,2,21,19. «ἀποχρῆναι» παρ' Ἀγ. 2,15,2.4,3,23. Μέν. συχνὸν 28,10. «πορεία, ἀποπορεία» Ἀγ. 2, 31,5.3,23,18. Μέν. 22,15· καὶ ἀλλ. Παρα τοῦ Ἀγαθίου

(1) Οὕτω καί: σώφρονι λογισμῷ. Ἀγ. 5,18,32· «Λογισμῷ δὲ σώφρονι καὶ τῶν προσηκόντων ἐχομένῳ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τόλμης καί.., ὑποτεμνέσθω» Μέν. 11,6· «Τὸ γὰρ ὑπερβάλλον τῆς ἰσχύος ἐν σώφρονι κολάζεται λογισμῷ.»

λαμβάνει ἐπίσης τὰ ἑξῆς,—«ἀ μ φ ή ρ ι σ τ ο ς» (=ἀντίπαλος, ἰσόπαλος, μέγας). 'Αγ. 5,1,1. «τὰ ἀμφήριστα γένη» Μέν. 47,4. »αἱ ἀμφήριστοι πολιτεῖαι.» «δ ι κ η γ ό ρ ο ς» 'Αγ. 5,7,13. Μέν. 35α, 28. «ο ἰ κ ε ῖ ο ς» (= ἐμός, σός, ἡμέτερος, ὑμέτ., σφέτερος). 'Αγ. 1,7,15. 5,25,24. Μέν. 3, 32.11, 11, 14, 3. 29, 5. «φ θ ά σ α ς, α σ α, α ν (=παρελθὼν κτλ.)· 'Αγ. 2, 12, 10. 3, 2, 22. Μέν. 26, 14. 64, 21. τοὺς παθ. μέλλοντα καὶ ἀόριστον «ὀ φ θ ή σ ε σ θ α ι, ὀ φ θ ῆ ν α ι» 'Αγ. 1, 16, 18, Μέν. 14, 18. 17, 24. «π α ρ ε υ ν α σ τ ή ρ.» 'Αγ. 3, 16, 4. Μέν. 11, 9. τὸ συχνὸν παρ' 'Αγαθίᾳ «γ ν ω μ α τ ε ύ ε ι ν» Μέν. 9, 6. 33, 24. 16, 4. «θ α μ ί ζ ε ι ν, φ ρ ο ν ή μ α τ α σ κ λ η ρ ὰ κ α ὶ ὀ γ κ ώ δ η» 'Αγ. 1, 2, 5. Μέν. 48, 15. χ ῆ τ ο ς (=ἔλλειψις) 'Αγ. 2, 4, 10. Μέν. 65, 5. «π α ρ ε γ γ υ ᾶ ν» 'Αγ. 4, 11, 1. παρὰ δὲ Μέν. συχνότατον 22, 29, 47, 15. «λ έ γ ε ι ν κ α ὶ ἀ κ ο ύ ε ι ν» συνηνωμένως 'Αγ. 4, 30, 26. « . . . καὶ παρελθὼν ὡς 'Ιουστινιανὸν πολλὰ μὲν ἔφη τῶν παρόντων πέρι, πολλὰ δὲ καὶ ἀκήκοε.» Μέν. 47, 31· «. . . εἰπόντες καὶ ἀκηκοότες τὰ ὅσα χρεών).» 20, 11. «τ α ῦ τ α κ α ὶ τ ὰ τ ο ι ά δ ε» 'Αγ. Πρ. 4· Μ. 30, 12. «σ τ ο χ ά ζ ε σ θ α ι τ ι ν ο ς» τοῦ συνοίσοντος, τοῦ μέλλοντος, 'Αγ. 1, 20, 9. 2, 11, 2. 4, 3, 9. Μέν. 27, 32 καὶ ἀλλ. τὸν μ. ἀόριστον «ἀ π ό ν α σ θ α ί τ ι ν ο ς, τῶν ἐλπίδων· «μ ε τ έ ρ χ ε σ θ α ί τ ι ν α» (=τιμωρεῖν) 'Αγ. 2, 1, 24. κ. ἀλλ. Μέν. 28, 25. τὸ συχνὸν παρ' 'Αγ. «δ ι α ν ύ ε ι ν» (=ἐπιτελεῖν, κατορθοῦν) Μ. 29, 18. «θ υ μ ῆ ρ ε ς ἦ ν» 'Αγ. 1, 1, 18. Μέν. 1, 11. τὸν μ. παρακ. τοῦ ρ. «ἀ ν ί ε σ θ α ι» μετὰ δοτικῆς συχνάκις.'Αγ. 1, 3, 32. «Τοῦτο δε . . . τῷ βασιλείῳ γένει ἀνεῖσθαι νενόμισται» 1, 14, 6 « . . ἀνεῖτο δὲ τοῦτο ἀνδράσι . . . » Μέν. 46, 21· «Θεόδωρος — ὃς τῶν βασιλεῖ ἀνειμένων προειστήκει θησαυρῶν.« 55, 18. 'Αγ. 2, 1, 16. «Πολ-

λὰς μὲν γὰρ κάλπεις ἱεράς, πολλὰ δὲ περιρραντήρια πάγχρυσα — καὶ ὅσα ταῖς μυστικαῖς ἁγιστείαις ἀνεῖται . . » Μέν. 57, 22· »Στέλλει δὲ αὖθις τὰ εἰς ἁγιστείαν τῷ Θεῷ ἀνειμένα, περιρραντήριά τε . . καὶ ἄλλα ὅσα τιμαλφέστατα . . .» Ὡσαύτως καὶ τὸν ἐνεργ. παρατ. μετὰ μετοχῆς, Ἀγ. 1, 15, 5. « . . καὶ οὐκ ἀνίει μαχόμενος» Μέν. 3, 15. ἀνίει τε οὐδαμῶς παραινῶν.» «ἀναδεῖσθαι, διαδεῖσθαι, περιβάλλεσθαι, ἀμφιέννυσθαι νίκας, κράτος, κίδαριν, ἐφεστρίδα.» Ἀγ. 1, 20, 10. « , . . ἀλλ' ἀμφιέννυσθαι μόνον στρατιωτικὴν ἐφεστρίδα και . . » Μ. 27, 30· « . . . οὐκ ἐπιφερόμεθα χρημάτων περιουσίαν ἢ μόνον στρατιωτικὴν ἐφεστρίδα, ἥν γε δήπου καὶ περιβεβλήμεθα . . .» «ἀναλέγεσθαι (= ἀναγινώσκειν), κομψεύεσθαι, κομψολογίαις χρῆσθαι, προμηθεύεσθαι (= ὀρθῶς σκέπτεσθαι), προμηθής, προμήθεια (= πρόνοια, ὀρθὴ σκέψις), ἐπιθειάζειν, ὑποθωπεύειν, ψυθιρίζειν, ὑποψυθιρίζειν, ἐξογκοῦσθαι, κακηγορεῖν, κακηγορία, προκάλυμμα (= πρόφασις), προσιζάνειν Ἀγ. Πρ. σ. 133, 25· «Τὸ γὰρ προσηνές . . . μᾶλλόν τι ἐμφύεται καὶ προσιζάνει.» 4, 10, 32· « . . ὁ τῆς εὐνοίας ἐθέλει σκοπὸς ἐμφύεσθαι καὶ προσιζάνειν.» Μέν. 54, 1· « . . . καὶ ὥσπερ φύσει τινὶ προσιζάνει μοι τὰ τῆς φιλίας ὑμῶν (1).» «ἀπονοστεῖν εἰς τὰ σφέτερα ἤθη» Ἀγ. 5, 25, 22. Μέν. 17, 15. (δια) θέρεσθαι» Ἀγ. 5,7,5· «αὐτίκα δὲ τοῦ ὕδατος διαθερομένου καί..» Μέν. 48, 6· «καὶ τίς πέφυκεν . . ἀνθρώπων καὶ ταῖς τοῦ ἡλίου θέρεται ἀκτῖσιν . . .» «ἀλύειν, νεμεσᾶν,

(1) Μέν. 47, 5 « . . , ὃς φύσει τοῖς ἀνθρώποις ἐνιζάνει τε καὶ προσπέπηγεν.»

ἀναίνεσθαι, ἐπαΐειν, κυρεῖν, δείλαιος, ἐγκαλώπισμα.» Ὡσαύτως καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιρρήματα ἐκεῖθεν παραλαμβάνει. οἷον· «ἀθρόον αὐθαίρετα ἀνόνητα ἀμηγέπη, ἀμηγέπως.» Τὸ ἐπίρρ. «ἐκεῖσε» μεταχειρίζεται ὁ Ἀγαθείας ἐπὶ τῆς σημασίας: εἰς τὸν μέλλοντα βίον, ὅπερ μιμεῖται καὶ Μέν. Ἀγ. Πρ. 6 «... ἀποβιοῦσι δὲ καὶ ἐκεῖσε οἰχομένοις ...» 5,4,29. «... ἀλλὰ τὴν ἀληθεστάτην βάσανον ... ἐκεῖσε ἐλθόντες εἰσόμεθα.» Μέν. 4, 1· « Οὐ γὰρ πολλῷ ὕστερον ᾤχετο ἐκεῖσε» (ὁ Ἰουστινιανός). 43, 18 «.. ἐνεκελεύετο τῇ βαρβάρῳ φωνῇ ἐκεῖσε ἀπιοῦσιν ἀναγγεῖλαι ..»(1) Κατὰ ταυτά καὶ τὰ ἑπόμενα «κατὰ τὸ μᾶλλον» παρ' Ἀγ. συχνόν. Μέν. 14, 18. 21, 16. 48, 6. «ἐσότι, οὐδέν. μηδὲν ὁτιοῦν» Ἀγ. 2, 13, 15, αὐτ. 14, 10. Μέν. 11, 8, 3. «ὅσον οὔπω, οὐκ εἰς μακράν» Ἀγ. Πρ. σ. 140. 3. 1, 3, 14. 1, 5, 5. Μέν. 11, 12. 42, 4. 46, 15. τὴν μέχρι κόρου τριτοπρόσωπον ἀντων. «οἷ», τὰ ὁμηρικὰ «ἕκατι (=ἕνεκα), ἀτάρ, οὔτι ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ «οὐ» τὴν χρῆσιν τῆς προθέσεως «πέρι» ἀνεστραμμένης.

Ὅμοια πρὸς τούτοις κατὰ τὴν ἔκφρασιν μοὶ φαίνονται καὶ τὰ ἑξῆς· Ἀγ. 1, 20, 10. «Βουλευομένῳ αὐτῷ—προσῆλθεν ἐννοεῖν ὡς...» 3, 15, 27· «Ἐπειδή ... παραγέγονεν, ἔννοιά τις αὐτοὺς εἰσῆλθεν ὡς ...» 3,24, 15. Μέν. 47, 12. Προσῆλθε δὲ τῷ Καίσαρι διανοεῖσθαι ὡς ...» 41, 9· «Ἔννοια γὰρ οἱ ἐσεφοίτησε μή ...» Ἀγ. πρ. σ. 135, 27. Ἀλλὰ μοὶ εἴη ... δρᾶσαι—καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἔργων ὡς ἐγγυτάτω ἱκέσθαι. Καὶ τοίνον ἐς τάδε ἀφῖγμαι.» Μέν. 1,7. «Ἀλλ' ἔγωγε οὔτε χρῆναι ᾠόμην μὴ—καὶ εἰς τέλος ἱκέσθαι τῶν πόνων,

(1) Ὡς καὶ ὁ Ἀγαθίας μεταχειρίζεται καὶ Μ. τὸ «ἐκεῖσε» καὶ ἐπὶ στάσεως Ἀγ. 3, 2, 28. κ. ἀλλ. Μέν. 11, 5. 21, 6.

καὶ δὴ ἀφικόμενον...» Ἀγ. πρ. 13. «...καί... διαρρυήσεται (τὸ κλέος αὐτοῖς) μόνῳ τῷ βίῳ ἐκμεμετρημένον...» Μ. 15,9. «... συνεμετρήθη τῷ βίῳ τοῦ δωρουμένου βασιλέως...» Ἀγ. 5, 17, 6. «Εἰ τοίνυν—γνώμη στερρά...» ἀναπληροῦσα τῇ προμηθείᾳ τὸ ἐκ τῆς ἡλικίας ἐνδέον...» Μέν. 60, 2. «... καθ' ὅσον τε αὐτῷ ἐπὶ μακρότατον καὶ τὰ τοῦ χρόνου συνέβαινεν ἐπισφραγίζοντι τῷ πάνυ γηραλέῳ τὸ νουνεχές...» Ἀγ. 5, 17,32. «Ἐπεὶ πῶς ἂν οἷόν τε ἦν ἔμοιγε ἐς τόδε πολιᾶς ἥκοντι καί...» Μέν. «Πῶς γὰρ οἷόν τε ἦν ἐμὲ ἐς τοσοῦτον ἀφῖχθαι παιδείας...» Ἀγ. 1,13,32. «... εὐπρεπέστατα ἡγοῦντο ταύτῃ γοῦν ἀποσείσασθαι τὸ ἐπίκλημα καὶ ἐπὶ σφᾶς τὰ δίκαια μεταθεῖναι...» Μέν. «Ἐντεῦθεν τε εὐπρόσωπον ᾤετο ἕξιν αιτίαν—εἶτα κατὰ δὴ τοῦ βαρβάρου ἀντιστραφήσεσθαι τὸ ἐπίκλημα.»

Γ.

ΑΠΟΜΙΜΗΣΙΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΙΔΕΩΝ

Ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἱστορικοὶ ζῶσι, ἡ πρὸ πολλοῦ ψυχορραγοῦσα ἐν Ἀθήναις ἐθνικὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ εἶχεν ἤδει ἐκπνεύσει καταργηθεῖσα ὁριστικῶς διὰ διατάγματος ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (523), τῶν τότε φιλοσόφων καταφυγόντων, εἰς Περσίαν «ἐπειδὴ αὐτοῖς ἡ παρὰ Ρωμαίοις κρατοῦσα ἐπὶ τῷ κρείττονι δόξα οὐκ ἤρεσκεν'», ἡ δὲ Χριστιανικὴ Θρησκεία ἦτο θρησκεία τοῦ Κράτους, τῶν Ρωμαίων. Ἅπαντας λοιπὸν τοὺς

(¹) Ἀγ. 2, 30, 13...

τότε πεπαιδευμένους εἶχεν ἐπηρεάσει ἡ νέα διδασκαλία τῆς Π. καὶ Ν. Διαθήκης. Ὅτι καὶ οἱ ἱστορικοὶ Ἀγαθίας καὶ Μένανδρος ἦσαν οὐ μόνον ἀληθεῖς χριστιανοὶ ἀλλὰ καὶ γνῶσται τῶν Ἁγίων γραφῶν, διορᾷ τις τόσον ἐκ γλωσσικῶν στροφῶν, ὅσον καὶ ἔκ τινων χωρίων, ὡς Ἀγ. 3, 12, 26. «Τί δὲ κερδαιοῦμεν ἅπασαν τὴν Περσίδα, θῶμεν γὰρ οὕτω, προσλαμβάνοντες, τὰς δὲ ψυχὰς ἐζημιώμενοι,[1].» Μέν. 64, 18, «ἁπάντων δ' οὖν ἀξιοκτηκότερον εἶναι τούτων καὶ τιμώτερον τὴν ψυχήν.» Πρὸς δὲ ἀπομιμεῖται χωρία τινὰ τῆς Π. Διαθήκης, ὡς 57, 20· «τὴν ἐξ ἀρχῆς δουλίαν τιμωτέραν ἡγήσατο πλούτου.» Παραδόξως δὲ θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Πέρσου Μονάρχου λέξεις καὶ ἰδέας, ἃς πάντως ἐσταχυολόγησεν ἐκ τῆς Π. Γραφῆς, οἷον 11, 15 «Οὕτω δῆτα ψυχὴν λόγων χηρεύουσαν καὶ τοῦ πείθειν ἔρημον εὑροῦσα ἡ τῆς σοφίας δύναμις... καταγωνίζεται, ὥσπερ... τοιγαροῦν ἡ σοφία τούτου ἕνεκα τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων κρατεῖ, ὅτι πολέμου μὲν δύναμις οὐχ οἵα τε πέφυκε τοῦ πρακτέου γενέσθαι, .. τὸ δὲ τῆς σοφίας ἀσώματον καὶ φρούριον καθέστηκεν ἑαυτῆς· πρός γε καὶ φρουρεῖ τὸν κεκτημένον αὐτήν[2] » Ὅσον ὅμως δὲν δυνάμεθα ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ὅλου ἔργου νὰ ἐκφέρωμεν ὡρισμένην γνώμην περὶ τῶν κρίσεων αὐτοῦ πρὸς τὰ τῆς τότε πολιτείας, πρὸς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, τόσον ἐκ τῶν ὀλίγων διασωθέντων λαμβάνομεν ὁπωσδήποτε πιστὴν εἰκόνα μαρτυροῦσαν, ὅτι καὶ ὁ Μένανδρος ὡς πρὸς τὰ τῆς θρησκείας ἵσταται ἐν ᾧ καὶ ὁ Ἀγαθίας σημείῳ. Ὡς ἐκεῖνος οὕτω καὶ οὗτος εἶνε ἀπαισιόδοξος πρὸς τὰ τοῦ παρόντος κόσμου, τοὐναντίον δὲ αἰσιόδοξος πρὸς τὰ τοῦ μέλλοντος βίου·

(1) Ματθ. 16,26 «Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδέσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;»

(2) Ἐκκλ. 9,16 καὶ 18 Παροιμ. 24,5.

ρητῶς καὶ οὗτος τονίζει τὸ ἀστάθμητον ἑκάστου τῶν γηίνων· πιστεύει καθάπερ ἐκεῖνος δίκην εὐσεβοῦς Χριστιανοῦ εἰς τὸ Κρεῖττον (=Χριστὸν) χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ κινῇ θεολογικὰς συζητήσεις καὶ τὰ τοιαῦτα. Κατὰ τὸν Ἀγαθίαν, ὅστις ὥσπερ ἱεροκῆρυξ ἐνώπιον ἁπλοϊκοῦ κοινοῦ κηρύττει τὴν ὀργὴν τοῦ θείου ἐπὶ τοὺς ἀδίκους καὶ ἁμαρτωλούς, πιστεύει καὶ κηρύττει καὶ οὗτος θείαν δίκην καὶ τιμωρίαν, ὁπόταν τὸ θεῖον βουληθῇ.[1] Ὡς δὲ τὸ θεῖον τιμωρεῖ τοὺς ἀδίκους καὶ ἀνοσίους, οὕτω βοηθεῖ καὶ συναγωνίζεται τοῖς καλοῖς κἀγαθοῖς καὶ τοῖς ὑπὲρ ὁσίων καὶ δικαίων ἀγωνιζομένοις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οὐδὲν δύναται νὰ συμβῇ ἄνευ θείας χειρός, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ αὐταὶ αἱ νίκαι ἐξήρτηνται ἐκ τῆς θείας βουλήσεως. Ἀγ. 1, 16, 11· «Ξυναγωνιεῖται δὲ καὶ τὸ κρεῖττον ἡμῖν ὡς σφόδρα δικαίως ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀμυνομένοις.» Μέν. 59, 5· «... καὶ ὡς ὁ Θεός, ἡνίκα ἂν οὐ ξυνεπιλαμβάνηται, καὶ τὰ δικοῦντα εὖ βεβουλεῦσθαι περιάγεται εἰς τοὐναντίον.[2]»

Οὐκ ὀρθῶς ἄρα, νομίζομεν, ὑπέλαβόν τινες, ὡς ὁ Teuffel, ὅτι οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι ὡς πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ παντὸς κατέχονται ὑπὸ τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς αὐτῶν, ἤτοι τοῦ σκεπτικισμοῦ Teuffel, stud. und Char. Agafhias, s. 228. «Er. (Agathias) theilt zwar dessen (Προκοπίου) skeptische Grundrichtung, oder richtiger, er theilt die geistige Stimmung jener ganzen Zeit, diese Stimmung der Müdigkeit, Abgeleptheit und Resignation, von welcher der Skeptikismus nur der kräftigste Ausdruk, die konsequenteste und bewusteste darstellung ist. Agathias macht diese Stimmung geltend sowohl gegenüper von der Erken-

---

(1) Ἀγ 4, 22, 20—25. Μέν. 59, 22. 2 Ἀγ. 3, 22, 26. αὐτ. 10, 19. αὐτ. 19, 25. Μέν, 57, 29.

ntniss der Natur als in theologischen Dingen.» Ἀδικοῦνται πολὺ οὕτω κρινόμενοι. Οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι μιμοῦνται τὸ ὕφος καὶ τὴν ἔκφρασιν κλασικῶν συγγραφέων· ἐπομένως πρὸς ἔκφρασιν θρησκευτικῶν ἐννοιῶν μεταχειρίζονται τὰς οὔσας ἐν χρήσει λέξεις καὶ ἐκφράσεις ἐν τῇ κλασικῇ ἐποχῇ, οἷον, τὸ κρεῖττον, τὸ Θεῖον, ὁ Θεὸς καθόλου, ἡ δίκη· ἄλλως τε δὲν συγγράφουσι δογματικήν, ὁπότε καὶ τὸ ὕφος θὰ ἦοο συμφώνως τῷ σκοπῷ, ἐκκλησιαστικόν, ἀλλὰ Profangeschichte, ὡς ὁ Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδης, ἐν ᾗ οὐδεμία ἀνάγκη νὰ διατυπώσωσιν αὐστηρῶς καὶ ἀκριβῶς δογματικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἰδέας. Ὅ,τι ὁ Teuffel θεωρεῖ σκεπτικισμόν, ὅτι δηλ. οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἱστορικοὶ δὲν ἀποφαίνονται ὡρισμένως λόγου συμπεσόντος περὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν αὐτῶν θεωριῶν, νομίζομεν ὅτι εἶνε τουναντίον, θεωροῦμεν ὡς μεγίστην ἀρετὴν συγγραφέων περιοριζομένων εἰς τὸν ἑαυτὸν κύκλον ὡς αὐτὸς ὁ Ἀγαθίας ἀποφαίνεται.[1] Περὶ τῶν τοιούτων εἶνε λίαν ἀρκετὸν αὐτοῖς νὰ ἔχωσι πεποίθησιν, ὅτι ὁ Θεὸς (κατὰ τὴν Γραφὴν καὶ Χριστιανικὴν διδασκαλίαν) καὶ ἡ βουλὴ αὐτοῦ ἔχει διατάξει τὰ πάντα [2] καὶ ὅτι πρέπει ὁ ἄνθρωπος συνιστάμενος καὶ ἐκ πνεύματος νὰ ἐρευνᾷ (εὐαγγελικώτατον) καὶ νὰ συζητῇ περὶ πάντων, ἀλλ' οὐδέποτε πρέπει νὰ ὑποθέσῃ ὅτι εὗρε τὴν ἀλήθειαν, ἔτι δὲ περισσότερον ἰσχύει τοῦτο περὶ τοῦ θείου. Ἡ θεωρία αὕτη οὐ μόνον οὐδὲν ἴχνος σκεπτικισμοῦ παρουσιάζει, ἀλλὰ καὶ τῇ χριστιανικῇ διδασκαλίᾳ εἶνε συμφωνοτάτη (ἐκτὸς ἐὰν παραδεχθῶμεν αὐτὴν ὡς σκεπτικισκόν!) ἀποδεχομένη τὴν πίστιν πρὸς τὸ θεῖον ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν δὲ ἀληθῆ διάγνωσιν τῶν ὄντων ὑποσχομένη ἐν

---

(1) Ἀγ. Πρ. σ 134, 20.

(2) Ἀγ 2,15,3 «Ἀπόχρη δὲ ἡμῖν εἴ γε τοσοῦτο μόνον εἰδείημεν ὡς θείῳ νῷ καὶ βουλῇ κρείττονι ἅπαντα διατέτακται . . .

τῷ μέλλοντι βίῳ, ἐκεῖσε, ὅπερ καὶ Ἀγαθίας δικάσκει.(¹)

Καὶ πῶς δυνάμεθα νὰ μὴ παραδεχθῶμεν τοὺς ἱστορικοὺς τούτους ὡς χριστιανούς, ὧν ὁ μὲν συνωδὰ τῇ χριστιανικῇ πίστει ἀπεδέχεται ἀ ν τ α π ό δ ο σ ι ν τῶν ἔργων ἐνταῦθα ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ κατὰ τὴν Γραφήν, ὁ δὲ Μένανδρος μετὰ μεγάλης εὐλαβείας τε καὶ εὐσεβείας θαυμάζει τὸν μάρτυρα Ἰσαοζίτην καὶ ὑπερεπαινῶν τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ ἐπάγεται. «Ταῦτα ἔλεγεν (ὁ Ἰσαοζίτης) γλιχόμενος κατὰ τὸ ἀπαραίτητόν τε καὶ καρτερὸν τῶν οὐρανίων ;²...» Τοσαύτην δὲ πεποίθησιν ἔχει ὁ Ἀγαθίας πρὸς τὴν χριστιανικὴν αὐτοῦ ταύτην θεωρίαν, ὥστε ὅτὲ μὲν κατειρωνεύεται τῶν διαπληκτιζομένων καὶ συζητούντων τυχαίως καὶ ὡς ἁπλοῦν τι τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν τοῦ θείου, (³) ὅτὲ δὲ ὑπὸ ἱερᾶς ἀγανακτήσεως καταληφθεὶς προσεπιφέρει· «ἐχρῆν γάρ, οἶμαι, καὶ ἀσεβσίας φεύγειν γραφὴν τοὺς τὰ τοιάδσ ὀνειροπολοῦντας καὶ μηδὲν ὁτιοῦν πλέον γνώσεως πέρι τῷ κρείττονι καταλιμπάνοντας...⁴»

Κατὰ ταῦτα ἀπροκαταλήπτως καὶ πεποιθότως ἐκφράζονται ἀφότεροι ἀποδεχόμενοι τὴν Χριστιανικὴν δόξαν ὡς ὀρθοτάτην. Ἀγ. 1,2,20· «Εἰσὶ γὰρ οἱ Φράγγοι οὐ νομάδες —ἀλλὰ πολιτείᾳ ὡς τὰ πολλὰ χρῶνται Ρωμαϊκῇ καὶ νόμοις τοῖς αὐτοῖς καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως ἀμφί τε τὰ συμβόλαια καὶ τοὺς γάμους καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν νομίζουσι· Χριστιανοὶ γὰρ ἅπαντες τυγχάνουσιν ὄντες καὶ τῇ ὀρθοτάτῃ χρώμενοι δόξῃ (=ὀρθόδοξοι).» 3,12, 19· «... καὶ τὸ δὴ πάντων ἀνοσιώτερον, δόξαν ὀρθὴν πρὰς εὐσέβειαν καὶ τὴν τῶν ἱερῶν ἀπορρήτων

(¹) Ἀγ. 5,4, 27 «...ἀλλὰ τὴν ἀληθεστάτην βάσανόν τε καὶ ἀντίδοσιν τῶν ἐνταῦθα βεβιωμένων, ἥτις ποτέ ἐστιν, ἐκεῖσε ἐλθόντες εἰσόμεθα.»

(²) Μέν. 35α, 3—24.

(³) Ἀγ. 2, 29, 25...

(⁴) Ἀγ. 5,5,20.

σεμνότητα περιφρονῆσαι.» 4, 26, 21· Ἐπεὶ πῶς ἂν εἶχε καλῶς ἀνδρὶ ὀθνείῳ καὶ βαρβάρῳ καὶ—πρός γε τὰ ἐς Θεὸν (=Χριστὸν) πεπλανημένῳ καὶ ἀλλογνώμονι . . ;» Βεβαίως πᾶς τις ἐξ ἡμῶν θὰ ἐζήλευε τὰς εὐγενεῖς χριστιανικοτάτας ταύτας ἰδέας τοῦ Ἀγαθίου, ἀποκαλοῦντος τοὺς μὲν χριστιανοὺς ὀρθοδόξους, τοὺς δέ μὴ χριστιανοὺς πεπλανημένους καὶ ἀλλογνώμονας. Ταὐτὰ ἀναγινώσκομεν καὶ παρὰ Μενάνδρῳ 57, 28. «Ἥξειν γὰρ ἔφασκεν οὐ τὰ ἱερὰ σκυλεύσων οὔτε μὴν Χριστῷ μαχησόμενος, ἀλλὰ σὺν Χριστῷ πολεμήσων καὶ μᾶλλον ἐξαιρησόμενος τοὺς ὁμοδόξους πρὸς τῶν οὐκ ὀρθὰ φρονούντων Περσῶν.» Ἀλλὰ προχειροτάτη καὶ πάντας ἀποστομίζουσα ἀπόδειξις τῆς ἑαυτῶν χριστιανοσύνης εἶνε ἡ ἑξῆς: ἀμφότεροι ὁμολογοῦσιν ἑαυτοὺς ρητῶς χριστιανούς. Ἀγ. 1,2, 23· «ἔχουσι δὲ καὶ ἄρχοντας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἱερεῖς καὶ τὰς ἑορτὰς (Χριστιανικὰς) ὁμοίως ἡμῖν ἐπιτελοῦσι...» Μέν. 11, 16. «... καὶ τοὺς χαριστηρίους ὕμνους, καθὰ νενόμισται ἡμῖν, ἀκωλύτως ἐπιτελεῖν (τοὺς ἐν Περσίδι χριστιανούς)... Ὡς δὲ ὁ Ἀγθαίας ἀναφέρει καὶ σέβεται τὰς χρηστιανικὰς ἑορτάς, οὕτω καὶ Μέν. 11, 16· «ὁ Πέτρος ἔμεινεν αὐτοῦ ἐπιθειάσων τῇ γενεθλίᾳ ἑορτῇ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ· ἤδη γὰρ πρασεπέλαζε τῆς ἡμέρας τὸ σέβας.» Τοιαῦτα πάντα μαρτυροῦσιν ὅτι πρόκειται περὶ χριστιανῶν καὶ δὴ ὀρθοδόξων· οὐδὲ πρέπει νἀπατᾷ ἡμᾶς ὁ συνήθης τοῖς ἱστορικοῖς τρόπος τῆς κατὰ τρίτον πρόσωπον ἐκφράσεως· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ὅτι, ὡς ἐκφράζονται οὗτοι (1) ἐν πολλοῖς, δὲν ἦσαν οὐδὲ Ρωμαῖοι!

---

(1) Ἀγ. 1, 2, 20 «καὶ πολιτείᾳ χρῶνται Ρωμαϊκῇ» 2, 10, 14. ἐπειδὴ αὐτοῖς ἡ παρὰ Ρωμαίοις (δὲν γράφει: ἡ παρ' ἡμῖν) κρατοῦσα δόξα οὐχ ἤρεσκεν..»

Ἕτερον δὲ μαρτυροῦν τὴν ὀρθοξίαν τοῦ Ἀγαθίου εἶνε ὅτι οὗτος σφόδρα ἐκφράζεται κατὰ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν τοιούτων, γνωρισμάτων καθαρῶς τῶν ἐ θ ν ι κ ῶ ν, πρὸς δὲ καὶ ἀποκαλεῖ(¹)ἠλιθίους, ἐκπλήκτους καὶ παραλογιζομένους τοὺς μὴ χρωμένους τῇ Χριστιανικῇ δόξῃ, ἐπαινῶν ἀφ' ἑνὸς τὴν ἐπιμιξίαν τῶν Φράγκων μετὰ τῶν Γερμανῶν ὡς συντελέσουσαν εἰς τὴν μετακόσμησιν πρὸς τὴν Χριστ. λατρείαν, συγχωρῶν ἀφ' ἑτέρου τοὺς ἀλλοδοξοῦνταο, ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ λατρεύουσι τὰ κτίσματα καὶ πλάσματα. Σοφιστικὴ ὅθεν μοὶ φαίνεται καὶ ἡ κρίσις τοῦ Tenffel, ἣν ἐκφέρει ἐπὶ τῶν τοῦ Ἀγ.1,7,16,—23· «Sheint es hienach nicht dass Agathias die Möglichkeit eines solchen Wesens, somit der Zweckmässigkeit der Oyfer, zugibt?» Οὐχὶ· οὐδὲν τοιοῦτον παραδέχεται γράφων ταῦτα, ἀλλὰ προσπαθῶν νἀποφεύγῃ πάντοτε τὸν ἐγωϊσμὸν λέγει, ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει δὲν θὰ εἶχεν οὕτως, πάντως τὸ (καθ' ὑπόθεσιν) ἡδόμενον βωμοῖς καὶ αἵμασι δὲν θὰ ἦτο ἀγαθόν, ἀλλ' ἄγριον καὶ μάλιστα, λέγει ταῦτα (τὰ ἡδόμενα κτλ.) δὲν εἶνε πραγματικὰ ὄντα, ἀλλὰ πλάσματά τῆς φαντασίας τῶν ποιητῶν. Ὥστε εἶνε δυνατὸν τοιαῦτα γράφων νὰ παραδέχηται δοξασίας, ἃς ρητῶς ἀποκαλεῖ μωρὰς καὶ εὐήθεις;

Ὡσαύτως ἠπατήθησαν, φρονοῦμεν, σφόδρα ὁ Wosius (de hist. gr. p. 324 ed. Westermann), ὅστις νομίζει ὅτι ὁ Ἀγαθίας ἦτο ἐθνικός: gentilem fuisse praeter alia ostendit illud φ α σ ὶ ν quo libro III (²) utitur cum sermo sit de martyrio b. Stephani. Κρίνομεν πέριττὸν νὰ πολυπρογμονήσωμεν ἐνταῦθα περὶ τοῦ «φ α σ ί ν», εἰπόντες τὰ εἰκότα ἀνωτέρω, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ

(¹) Ἀγ. 1,7... «Τὸ γὰρ τῆς δόξης παράλογόν τε καὶ ἔκπληκτον καὶ αὐτοῖς, οἶμαι, τοῖς χρωμένοις, εἰ μὴ πάμπαν ἠλίθιοι εἶεν, γνώριμόν τέ ἐστι καὶ εὐφώρατον καὶ οἷον ἀποσβῆναι ραδίως.»

(²) (Ἀγ. 3, 5, 23) **Teufel Stud. s. 240** (¹).

Teuffel σημειοῦντος (¹) ὡς ὑποβοηθούσας τὴν γνώμην αὐτοῦ τὰς λέξεις: ἄριστα δοκούντων καί: ἐναντίων, προτείνοντες τὸ ὅπερ καὶ ἄνω: οἱ συγγραφεῖς οὗτοι εἶνε: Profanhistoriker ἀπομιμούμενοι τὸ λεκτικὸν κλασικῶν συγγραφέων. Ἀλλὰ καὶ ἡ λέξις: θεσπέσιος καταδεικνύει οὐχὶ Gleichgültigkeit und Fremdheit gegen die christliche Religion, ἀλλὰ Bewunderung πρὸς τοὺς μάρτυρας τῆς Χριστ. πίστεως. Ταὐτὰ λέγομεν καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ Μενάνδρου, ὅστις ἐν τῷ χριστιανικῷ αὐτοῦ ζήλῳ καὶ ἐπίγραμμα ἔγραψε πλῆρες αἰσθήματος τοιούτου ἐπὶ τῷ ἐσταυρομένῳ μάρτυρι ὑπὲρ τῆς χρ. πίστεως Ἰσαοζίτῃ (35α). Ὡσαύτως ἀπορριπτέα καὶ ἡ ἐσφαλμένη γνώμη τοῦ Hanke (de scr. Byz. p. 176) ἀρνουμένου διαρρήδην τὸ ὅτι ὑπῆρξε κἂν χριστιανὸς ὁ Ἀγ. : christianis sacris addictus non fuit. Χριστιανὸς ἄρα ὢν ὁ Ἀγαθίας καὶ ἔπὶ τῇ βάσει τῆς καθαρῶς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἀποκρούει (²) τὴν παραδοχὴν εἱμαρμένης (γνώρισμα τῶν ἐθνικῶν) καὶ τὰς ἄλλας παραλόγους ἀνάγκας ἀποδεχόμενος τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δοθεῖσαν τῷ ἀνθρώπῳ ἐλευθερίαν βουλήσεως, ἄλλως τε, λέγει, οὐδένα σκοπὸν θὰ εἶχον οἱ ἠθικοὶ νόμοι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὁ ἐν ἀρετῇ βιος· τὰ δὲ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων συμβαίνοντα πηγάζουσιν ἐξ αὐτῶν τούτων ἐκ τῆς ἐλευθέρας αὐτῶν βουλήσεως καὶ οὐχὶ κατά τινα εἱμαρμένην, προέρχονται αὐθέρετα. Ὅθεν οὐδεμία Unsicherheit von Freiheitslehre, ἀλλὰ καθαρὰ ἐλευθέρα βούλησις. Οὐδὲ πρέπον εἶνε νἀπαιτῶμεν παρὰ Profangeschichtschreiber διαγραφὴν ἀκριβῆ τῶν ὁρίων τῆς θείας ἐνεργείας.

(¹) (Ἀγ. 3, 5, 23) **Teuffel Stud... s.** 240¹.

(²) Ἀγ. 1, 1, 30. «Εἰ γὰρ τὰ τῆς πεπρωμένης ἐν πᾶσι νικώη, ἀφαιρεθείη δὲ τῶν ἀνθρώπων τὸ προαιρετὸν καὶ ἑκούσιον, παραινέσεις μὲν ἁπάσας καὶ τέχνας καὶ διδασκαλίας κενὰ καὶ ἄχρηστα νομιοῦμεν, οἰχήσονται δὲ φροῦδοι καὶ ἄκαρποι αἱ τῶν ἄριστα βιούντων ἐλπίδες.»

Ἴσως ὅμως ἠδύνατο νἀπατηθῇ τις ἐκ τῶν ἐν τοῖς συγγράμασιν ἀμφοτέρων ἐκφράσεων περὶ τῆς τ ύ χ η ς· ἐὰν ὅμως βαθύτερον ἐγκύψῃ, θὰ ἴδῃ ὅτι οὐδὲν ἀντιχριστιανικὸν ἐνυπάρχει, ἀλλ' ἁπλῶς ἔχοντες ὑπ' ὄψει γήϊνον καὶ θεῖον κόσμον, ἅπερ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία θεωρεῖ κεχωρισμένα ἐντελῶς ἀπ' ἀλλήλων, ἐκφράζονται σκιαγραφοῦντες τὸ ἀστάθμητον καὶ μεταβλητὸν τῶν γηίνων ἀπέναντι τοῦ καρτεροῦ καὶ τοῦ ἀπαραιτήτου (Μέν. 35α, 19) τῶν οὐρανίων, χωρὶς νὰ ἀποδέχωνται τυφλήν τινα εἱμαρμένην· ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ὁμιλοῦντες ἢ γράφοντες ἐκφραζόμεθα οὕτως ἐπαινοῦντες καὶ ζηλεύοντες τὴν τύχην τοῦ μέν, λυπούμενοι δὲ διὰ τὴν δυστυχίαν τοῦ ἄλου χωρὶς ποσῶς νὰ χαρακτηρησθῶμεν ὡς ἀντιχριστιανικοὶ ἢ νὰ διεγείρωμεν ὑποψίαν τοῖς μεθ' ὧν συνδιαλεγόμεθα ὅτι ἐσμὲν α ἱ ρ ε τ ι κ ο ὶ καὶ ἐ θ ν ι κ ο ί.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Αὐγούστου 1894.

ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας.